

LUND UNIVERSITY

Våbengrave i Norden i middelalderen og tidlig moderne tid

Wienberg, Jes

Published in:
Kuml: Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab

2025

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Wienberg, J. (2025). Våbengrave i Norden i middelalderen og tidlig moderne tid. *Kuml: Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab*, 2025, 217-262.

Total number of authors:
1

Creative Commons License:
Ospecificerad

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Våbengrave i Norden i middelalderen og tidlig moderne tid

AF JES WIENBERG

Ærkebiskop Absalon burde som kirkens mand egentlig ikke bære eller anvende våben. Alligevel er han kendt for sin lille håndøkse, som omtales af den samtidige krønikeskriver Saxo Grammaticus.¹ På rytterstatuen af billedhuggeren Vilhelm Bissen fra 1902 på Højbro Plads i København svinger han således en økse, men har også et sværd ved sin side (fig. 1). Saxo gengiver en flammende tale til kongens forsvar, som Absalon skulle have holdt i sit skib under et vendertogt i 1170'erne. Han sagde da, at "vi har Sværd i Haand". Så da hændelsen mange år senere skulle illustreres i en udgave af Saxo Grammaticus' *Danmarks Krønike*, blev Absalon af kunstneren Louis Moe fremstillet som en kriger og korsridder, stående med et stort sværd ved sin side.²

Også daværende kandidat i teologi Nikolaj Frederik Severin Grundtvig tillagde Absalon et sværd – måske mere i metaforisk forstand. I 1810 havde han foran Absalons grav i Sorø kvædet "En gjord er spændt om dine stærke Lænder, og tunge Sværd nedhænger fra den Gjord, med det du slog til Jord de grumme Vender".³ Moe og Grundtvig kan have været inspireret af et middelalderligt sværd, som skulle komme fra Absalons grav i Sorø Klosterkirke, hvor han blev lagt til hvile i 1201 (kat. 25). Et sværd fandtes mellem de "Absaloniske Sager", der skulle stamme fra en åbning af graven i 1536 med Christian III (r. 1534-59) og biskop Peder Palladius til stede. Sagerne blev udstillet i Det Kongelige Kunstkammer, som det fremgår af et katalog med et kobberstik fra 1696.⁴ Koblingen mellem disse sager og Absalon er dog tvivlsom, da der også ses en yngre kårde, et kranium og et lårben, ligesom Absalons skelet blev fundet på plads ved en senere gravåbning.⁵ For øvrigt skulle gejstlige ikke bære våben.⁶ Så eksistensen af et sværd i ærkebiskop Absalons grav er ikke sandsynligt, selvom han tilhørte en slægt af krigere.

I Sorø Klosterkirke har der også været knyttet et nu forsvundet sværd til Absalons nevø, Absalon Bælg, begravet i 1232, men denne forbindelse må anses for tvivlsom. Nok blev der i 1857 fundet et sværd i en muret grav på "brystet

Fig. 1. Rytterstatue af ærkebiskop Absalon med sværd på Højbro Plads i København fra 1902. Anledningen var 700-året for Absalons død, og kunstneren var Vilhelm Bissen. Foto: J. Wienberg, marts 2025.

Equestrian statue of Absalon holding a sword, Højbro Plads, Copenhagen. The statue marks the 700 anniversary of Absalon's death. The sculptor was Vilhelm Bissen.

af mandligt skelet”, men graven menes alligevel ikke at have tilhørt Absalon Bælg (kat. 27).⁷ Dermed bliver fundet af en parerstang og dupsko (fig. 2; kat. 32) i den myrdede Erik Klippings (r. 1259-86) grav i Viborg Domkirke de ældste konkrete spor af, at kristne i Norden blev begravet med deres sværd i kirken eller på kirkegå

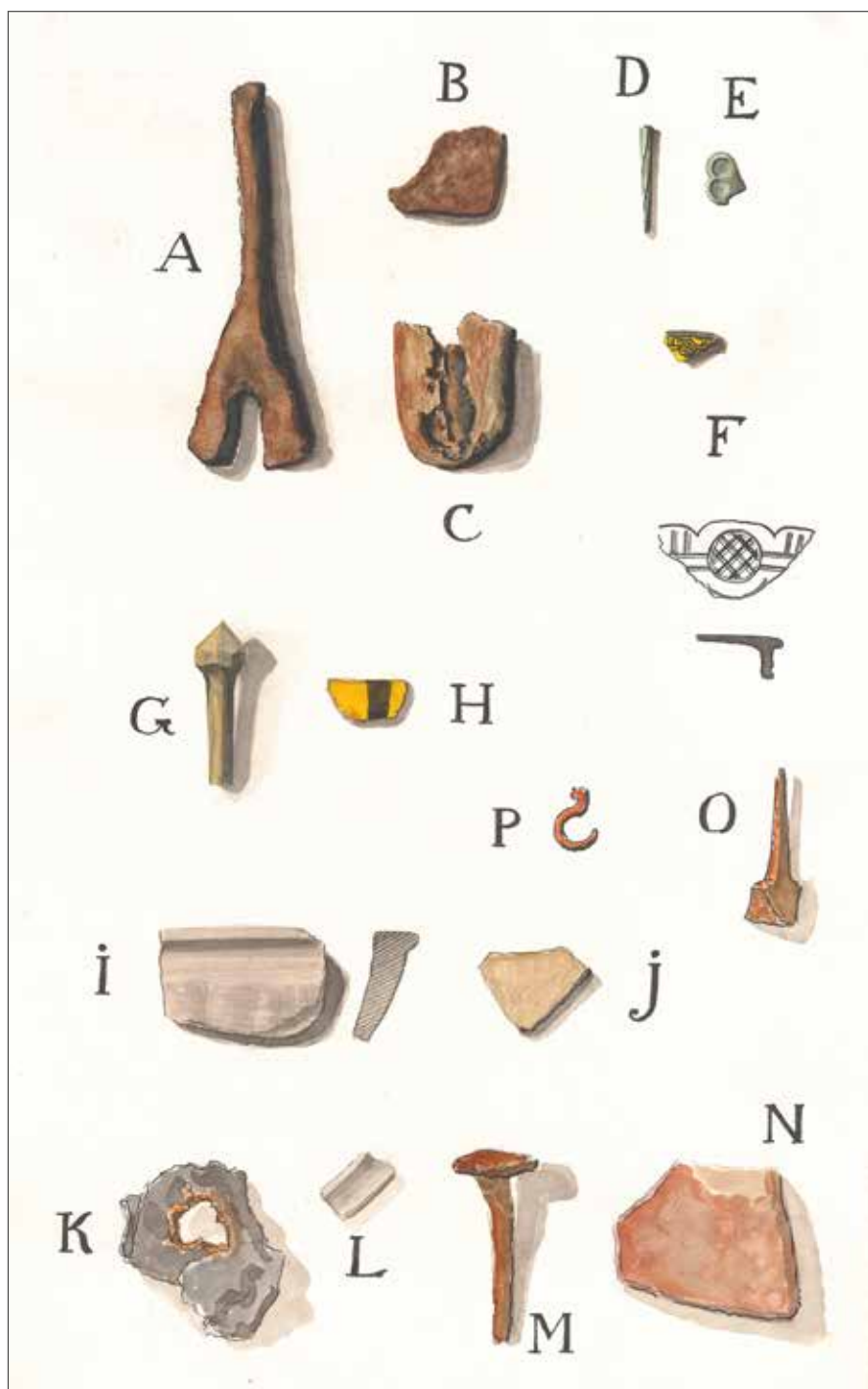
Hensigten med denne artikel er at genoptage diskussionen med et aktuelt og bredere perspektiv på de usædvanlige kristne gravvåben. Der lægges mindre vægt på typologi og datering, mere på gravskikken set i et europæisk perspektiv. Det geografiske udblik er udvidet, så Norden med Danmark, Norge, Sverige og Finland inkluderes. Kronologien er ligeledes udvidet, idet middelalderen suppleres med den tidlige moderne periode frem til 1600. For Finland begrænses kronologien til fund efter 1200, da jernalderen og dens gravskik her strækker sig op i det, som ellers kaldes middelalderen. Herved kan antallet af kendte kristne gravvåben i Norden tredobles. Desuden diskuteres fænomenet på baggrund af skriftlige kilder, billeder, gravmonumenter og tidens ridderidealer. Netop ridderen og ridderturneringer har fået ny aktualitet som en undervurderet del af middelalderen, men uden at der foreligger nyt om gravskik eller gravvåben.⁹

Undersøgelsens spørgsmål fokuserer alle på forekomsten af kristne gravvåben: Hvor optræder der gravvåben, hvornår forekommer de, hos hvem – og hvorfor blev der i det hele taget lagt våben i kristne grave?

Kristne grave med våben

Grave udgør et centralt kildemateriale for arkæologien og dermed for vores viden om fortiden. Deres udformning og indhold giver indsigt i den døde og i datidens samfund. Forekomsten af såkaldt 'rige grave' har derfor været vigtig i tolkningen af sociale forhold.¹⁰ Våben i grave er blevet tolket som udtryk for personernes identitet og status samt for eksistensen af et krigeraristokrati, men tolkningerne har skiftet over tid i takt med samtidens opfattelse af fortiden som enten fredelig eller krigerisk.¹¹ Våbnene kunne være symbolske – uden funktion til at skade – eller reelle våben, som faktisk blev brugt.

Med kristendommen bliver grave mindre afgørende som kilder til belysning af samfundet, for de bliver relativt simple, altid orienterede i øst-vest, uden de tidligere gravgaver, hvor nærhed til det hellige bliver et socialt kriterium.¹² Der findes dog enkelte undtagelser, hvor kristne grave skiller sig ud ved deres indhold. Kongelige grave kunne være udrustede med gravkrone, scepter, sværd, sporer, fingerringe og kors.¹³ En biskop kunne begraves med sin mitra, dvs. hue, handsker, stola, stav og en ring, som det var tilfældet for Andreas Sunesen, gravlagt i 1228 i Lunds Domkirke – ligesom en abbed kunne begraves med stav og ring.¹⁴ Biskopper, abbeder eller præster kunne få et enkelt nadversæt

af alterkalk og disk med.¹⁵ Gejstlige fik i nogle tilfælde såkaldte gravpotter, dvs. lerkar med vellugtende røgelse, med i graven.¹⁶ De, som havde været på valfart, kunne få pilgrimsmærker med sig, og fromme fik rosenkranse.¹⁷ Og endelig findes et fåtal af grave med våben – men først skal vi se på udviklingen fra sværd til kårde.

Sværd som våben og symbol har gennem tiden fået stor opmærksomhed, og litteraturen er omfattende – med fokus på formudvikling, datering, praktisk brug og symbolsk betydning.¹⁸ Middelalderens sværd er behandlet i adskillige nordiske værker forfattet af arkæologer: Hans Hildebrands storværk *Sveriges medeltid* (1884–98), Sigurd Griegs *Middelalderske byfund fra Bergen og Oslo* (1933), serien *Nordisk kultur* (1943), som opslagsord i *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder* (1956–78) samt Niels-Knud Liebgotts hæfte *Middelalderens våben* (1976).¹⁹ Hovedværket er imidlertid stadigvæk Ada Bruhn Hoffmeyers disputats i to bind, *Middelalderens tveæggede sværd* (1954), hvor hun inddelte sværdene i syv hovedtyper og overraskende hævdede, at de ikke havde haft afgørende betydning i den militærtekniske udvikling.²⁰

Litteraturen redegør indgående for sværdets forskellige dele – knap, fæste, parerstang og klinge – mest typologi og kronologi. De middelalderlige sværd var tveæggede. Udviklingen gik fra sværdet som hugvåben til sværdet som stikvåben, fra fæste til én hånd over halvanden hånd til tohåndssværd. Halv-andenhåndssværdet dominerede perioden 1350-1400, mens tohåndssværdet blev næsten enerådende fra 1450. I løbet af 1500-tallet fremkom en ny type kort og let sværd, kården (på svensk: *värja*) eller rapiren, som udkonkurrerede det tunge middelalderlige sværd og helt dominerede fra 1600-årene.²¹

Krigerens kendetegn – et europæisk perspektiv

Gravsværd betegner her, at en kristen person har fået et sværd med i graven eller placeret på kisten. Det er en usædvanlig gravskik, som i et europæisk perspektiv kan følges tilbage til de tysk-romerske kejsere, dog uden at der kan påvises en kontinuitet tilbage til jernalderen eller vikingetiden, hvor der også blev placeret våben i mange grave.²² Fra 1100-tallet – måske tidligere – fremstår gravsværd som et udbredt fænomen i Europa. Gravsværd var et af flere kendetegn for middelalderens krigeridentitet. Ifølge middelalderens egen selvpfattelse, en standsideologi formuleret af kirken i tiden omkring 1000, udgjorde krigerne, 'bellatores', en særskilt social gruppe, der blev legitimeret ved sin rolle som det kristne samfunds forsvarere.²³

Sværdet var et kendetegn for ridderen, som ofte også deltog i korstogene fra slutningen af 1000-årene og gennem hele middelalderen. De første eksempler på gravsværd kan påvises ved begravelser af de tysk-romerske kejsere, hvorefter skikken spredte sig til konge- og fyrstegrave i Europa og senere også til højadelige grave. Gravsværd optrådte desuden sammen med andre kendetegn som udtryk for en aristokratisk krigeridentitet – gravmonumenter, hvor den afdøde fremstilles som en kristen ridder, udrustning ophængt ved graven, testamentariske gaver af udrustning til kirken og processioner med udrustning. Disse kunne omfatte stridshest, hjelm, brynje/harnisk, sværd og skjold.²⁴

Det første sikre eksempel på et gravsværd i en kristen grav er påvist i den tysk-romerske kejser Lothar III's (r. 1133-37) grav i klosterkirken i Königs-lutter i det nuværende Tyskland. Her skal der være påtruffet et sværd i 1620; monumentet er siden fornyet i 1708.²⁵ Kejser Friederich II (r. 1220-50) fik også et sværd med i graven i Palermo i Italien.²⁶ Herefter kendes eksempler fra konge- eller fyrstegrave i forskellige europæiske lande i 1100-årene – bl.a. Ramiro II af Aragonien (r. 1134-37/57), begravet i en klosterkirke i Huesca i Spanien, Ramón Berenguer IV af Barcelona (r. 1131-62) i en klosterkirke i Ripoll i Spanien, Leopold V af Østrig (r. 1177-94) i Heiligenkreuz samt Béla III af Ungarn (r. 1170-96) i Székesfehérvár (Stuhlweissenburg).²⁷

Det tilsyneladende ældste eksempel på et gravmonument, som viser den døde med et sværd, er for Widukind af Rheda, død i 1189 på korstog og begravet i klostret Marienfeld i Tyskland. Her er sværdet dog delvist skjult bag skjoldet, og gravstenen anses for at være fra slutningen af 1200-tallet.²⁸ Et bedre eksempel på en tidlig fremstilling med sværd er gravmonumentet for hertugen af Sachsen og Bayern Henrik Løve (Heinrich der Löwe, (r. 1142-80), død i 1195 og begravet i Braunschweig Domkirke i Tyskland. På gravskulpturen holder hertugen et sværd, så spidsen peger opad. Der skulle også have været et sværd ved eller i graven, men det kan være kommet til senere.²⁹ Et andet tidligt eksempel er den engelske konge Johan uden Land (John Lackland, r. 1199-1216), hvor gravmonumentet i Worcester Domkirke viser kongen (den onde konge i fortællingen om Ivanhoe) med et sværd.³⁰ Et tredje eksempel er tempelridderen og jarlen af Pembroke William Marshall, død i 1219, som er afbildet på en gravskulptur med brynje, sværd og skjold i rundkirken Temple Church i London.³¹

Nævnes kan også Sorte Prins Edward, død i 1376, hvor gravfiguren har hjelm, harnisk og sværd, og over graven i Canterbury Domkirke i England hang (nu kopier af) hans hjelm, handsker, sværdske (uden sværd) og skjold.³² Mere uventet er det, når det otte måneder gamle barn Margaret, død i 1472, datter af Edward IV (1261-70, 71-83) og død i 1472, skulle have fået kongens skjold og sværd placeret på graven i Westminster Abbey i London.³³ Efter dette europæiske udblik skal vi nu fokusere på det nordiske.

Gravsværd og gravkårde – et nordisk perspektiv

Gravsværd har tidligt fået opmærksomhed i Norden. Dels er de store fysiske genstande, som ikke er lette at ignorere, dels kan de i mange tilfælde knyttes til navngivne historiske personer eller repræsentere middelalderens riddere. Sværdene selv kunne endog få navne i deres samtid, som om de havde en personlighed. Flere kendte personers sværd, eller hvad der formodedes at have tilhørt dem, blev ophængt eller udstillet i kirker efter gravåbninger – eller har måske hængt der fra begyndelsen. Som eksempler kan nævnes et sværd i Sorø Klosterkirke, som tidligere blev anset for at have tilhørt rigets 'hovedsmand' Henning Podebusk (fig. 3; kat. 28), Christian I (r. 1448-81) i Roskilde Domkirke (kat. 22) og Gustav Vasa (r. 1523-60) i Uppsala Domkirke, kården tilhørende Johan III (r. 1569-92), også i Uppsala Domkirke (kat. 62-63), samt sværd tilhørende Herluf og Børge Trolle i Herlufsholm Kirke (kat. 1-2). Andre mere anonyme sværd er blevet udstillet på museum siden slutningen

Fig. 3. Sværd ophængt i Sorø Klosterkirke fra grav, som formodentlig tilhører Henning Podebusk. – Foto: J. Wienberg, april 2024.

Sword hung in Sorø monastery church from a grave believed to belong to Henning Podebusk.

af 1800-tallet – i Danmark på Dueholm Kloster i Nykøbing Mors (kat. 13) og Øm Kloster Museum (kat. 36-37), i Norge på Kulturhistorisk Museum i Oslo (kat. 54-56), i Sverige på Glimmingehus (kat. 50-52), Historiska museet i Lund (kat. 47) og Kulturen i Lund (kat. 40).

Når et eller flere sværd i nyere tid er dukket op i en grav, har det fået stor opmærksomhed blandt fagfolk og er i medierne blevet mødt med begejstring. Det var således tilfældet i Næstved i 1957, da der fandtes fire sværd i tre grave ved en undersøgelse af franciskanerklostret på torvet (fig. 4; kat. 14-16). Det fik opmærksomhed, da der året efter blev fundet et sværd sammen med en seglstampe i den såkaldte 'Sturegrav' i Västerås Domkirke i Sverige ved en restaurering i 1958 (kat. 64). 'Sturesværdet' må have tilhørt rigsforstander, rigsråd og ridder Svante Nilsson (Sture), død i 1512, og der blev skrevet to fagartikler, en om graven og en om sværdet alene.³⁴

Senest var der begejstring i 2023, da der blev fundet et sværd i en grav ved en arkæologisk udgravning af et franciskanerkloster på torvet i Halmstad i Halland (kat. 39). Og det fascinerer, at der tilsyneladende er kommet ikke mindre end tre sværd fra admiral, rigsråd og ridder Jens Holgersen Ulfstands gravhælv i Vallby kirke i Skåne. Sværdet eller sværdene kom til Historiska museet i Stockholm, men kan ikke længere identificeres med sikkerhed, hvorfor et sandsynligt sværd blev valgt ud for at udstilles i hans borg Glimmingehus tæt ved Vallby (kat. 50-52).³⁵ For at forstå fænomenet med kristne gravsværd henvises i Norden som regel til værket *Danmarks og Norges Historie i Slutningen af det 16de Aarhundrede* fra 1879-1901, i senere udgaver mere kendt som *Dagligt Liv i Norden i det sekstende Aarhundrede*, hvor historikeren Troels Lund skrev, at skikken med sværd ved begravelser var forbeholdt mænd, som havde ret til at bære våben, således også væbnere. Men bortset fra kongelige grave var da for ham kun et eneste gravsværd kendt, nemlig fra Vordingborg Slotskirke.³⁶ Tidligere var der noteret parerstang og dupsko som rester efter et sværd i Erik Klippings grav i Viborg Domkirke.³⁷

Når der i et europæisk perspektiv synes at være relativt mange gravsværd kendt netop fra det danske område, skyldes det formodentlig, at der her findes en oversigt i form af en publiceret artikel med et katalog. Baggrunden var det overraskende fund i en grav ved Øm Kloster i Jylland (kat. 37). Et sværd blev fundet i 1977, samtidig med at der blev gennemført udgravninger af den daværende "Lærestol i middelalderarkæologi" ved Aarhus Universitet. Graven fandtes i et område umiddelbart nordvest for klosterkirken, som må have været en kirkegård for lægfolk. Fundet blev udgangspunkt for en artikel af middelalderarkæologen Lis Nymark i *Hikuin*, som havde et udblik til andre kendte fund i det nuværende Danmark. Der var således et katalog med 23 gravsværd. Hensigten var at samle og beskrive materialet.³⁸

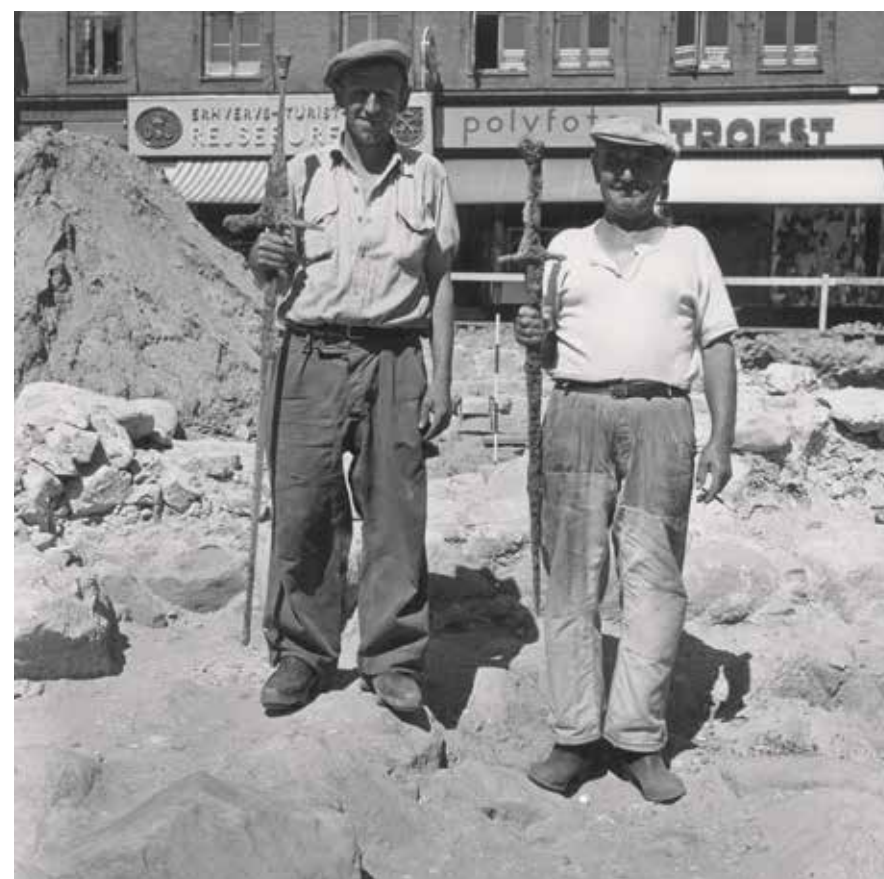

Fig. 4. To mænd viser to af sværdene fra udgravningen af gråbrødreklostret i Næstved frem. – Foto: E. Skov, Nationalmuseet i København, 1957.

Two men display two of the swords from the excavations of Greyfriars monastery in Næstved.

Nymark konkluderede, at gravsværd måtte være en æresbevisning for personer af høj æt. Mange sværd kunne påvises i klosterkirker, og de forekom især efter 1450.³⁹ Forekomsten af gravsværd er senere kort blevet omtalt sammen med andre fund i middelalderarkæologen Jakob Kieffer-Olsens trykte licentiatafhandling *Om grave og gravskik i det middelalderlige Danmark* (1993). De opfattes her som magtsymboler og riddersværd. De tolkes på baggrund af begravelsesritualer for adelen, hvor den afdødes udrustning blev redet ind i og overdraget til kirken, som det blev beskrevet af Olaus Magnus ved midten af 1500-årene.⁴⁰ Sværd fra kristne grave er også omtalt i middelalderarkæologen Morten Larsens oversigtsværk *Danmarks middelalderlige tiggerklostre* (2018).⁴¹ Og de omtales kort i kirkehistorikeren Knud Ottosen og middelalderarkæologen

Jens Vellefs *Middelalderlige kirkelige indvielsesritualer* (2024).⁴² Det sker dog i begge tilfælde, uden at det bringer nye aspekter frem.

Sammenfattende har der således hidtil været fokus på de middelalderlige gravsværd i sig selv, deres typologi og datering. Der er kun blevet etableret en oversigt for det nuværende Danmark. Gennemgående dateres gravsværdene, mest tohåndssværd, til senmiddelalderen, sidste halvdel af 1400-årene eller tiden omkring 1500. Der er enighed om, at forekomsten skal ses som et statussymbol for en mandlig adelig elite, måske riddere med et kristent ideal.⁴³ Selv har jeg da også fortalt studenter, at nogle riddere fik sværd med sig i gravene. Og det er netop sværdet, som blev et statussymbol. Ridderen fik ikke økse, bue, armbrøst eller skydevåben med sig i graven, selvom disse måske var mere effektive.

I løbet af 1500-tallet forsvandt de store tohåndssværd fra gravene i Norden, men samtidig fortsatte brugen af slagsværd som magtsymboler ind i 16- og 1700-tallet. De blev kendetegn for flådens befalingsmænd eller kommandører og undertiden kaldt admiralssværd.⁴⁴ Fra omkring 1600 tog udviklingen ny fart med våben i, på eller ved kisten, nu med brug af kårder. Allerede på gravsværdet for Gustav Vasa kan iagttages en forandring af fæstet, som peger fremad mod kården; han havde også en kårde, som nu er udstillet i Livrustkammaren i Stockholm.⁴⁵ Den første kendte gravkårde i Norden tilhørte lens- og amtmanden Thomas Volsen Sture, død 1563, hvor våbnet er hængt op ved hans epitafium i Notmark Kirke på Als (kat. 12). Og den sidste kongelige begravelse i Danmark med våben tilhørte Christian IV (r. 1588-1648). Her blev en kårde monteret på kisten, hvilket kan ses i hans kapel i Roskilde Domkirke.⁴⁶

Nu fik også mange adelige med militære positioner en kårde med sig. Eventuelt blev kården hængt op på kirkens væg efter begravelsen, eller når den måske langt senere blev påtruffet på kisten. Mange kårder kendes f.eks. fra domkirkerne i Roskilde⁴⁷, Aarhus⁴⁸ og Lund, men også fra andre kirker, især på Sjælland og i Sverige.⁴⁹ Langt ind i 1700-årene fortsatte traditionen. Grave med våben går således tværs over reformationen og den traditionelle periodisering med middelalder og renæssance.

Våbengrave i middelalderen og tidlig moderne tid

Til denne artikel er udarbejdet et katalog over alle kendte gravsværd og gravkårder i Norden i middelalderen og tidlig moderne tid frem til 1600. I praksis omfatter kataloget det nuværende Danmark tillagt Sydslesvig med Femern, Norge, Sverige og Finland. I Finland er registreringen begrænset i tid, da jernalderen her strækker sig op i den traditionelle middelalder til 1200, i Karelen til 1300. Her kan således findes hedenske eller måske kristne grave med sværd

og anden udrustning på gravfelter, men dette materiale er udeladt. Et fund i 2023 fra en kristen gravplads med et sværd dateret til ca. 1050-1150 tæt ved Skt. Bertils Kirke, finsk Pertteli, i Egentliga Finland er således ikke medtaget.⁵⁰

Som udgangspunkt er kataloget fra Lis Nymarks artikel fra 1980 for det nuværende Danmark blevet anvendt, og siden er det udvidet ved hjælp af litteraturstudier, hvor oversigtsværker, bøger og artikler om våben, sværd, kårder, grave samt perioden er blevet gennemgået. Sagregistre i de nordiske kirkeværker er gennemset ligesom tilsvarende tyske, museale kataloger online samt googlesøgninger med sproglige varianter af sværd/gravsværd. Der er foretaget enkelte henvendelser til museer, som i flere tilfælde kunne give nye oplysninger om ikke-publicerede fund. I Norden kendes 66 grave med sværd eller kårder fra middelalderen eller den tidlige moderne tid (fig. 5). Af disse er fem våben forsvundne (kat. 9, 27, 38, 48-49), fem kan ikke identificeres med sikkerhed i museerne (kat. 43-44, 50-52), og et er kun et rustspor (kat. 35),

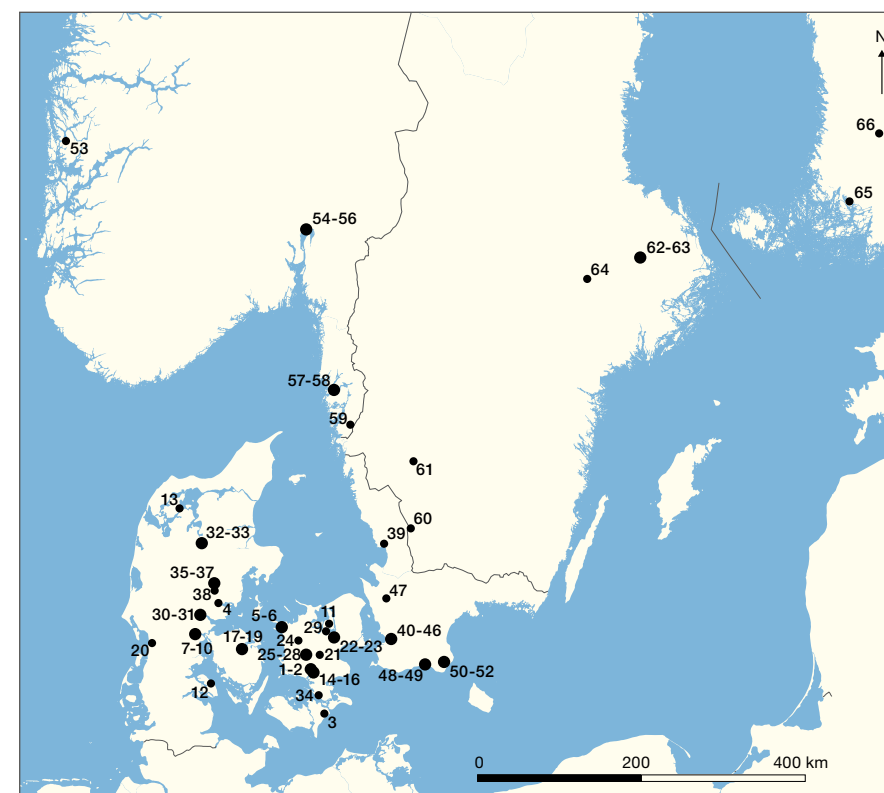

Fig. 5. Oversigtskort over kristne grave med våben i Norden i middelalderen og tidlig moderne tid til 1600. – Bearbejdning: Anders Gutehall, Visuelt Arkeologi.

Distribution map of Christian burials with weaponry in Scandinavia from the Middle Ages and Early Modern period until 1600.

dvs. et indicium. Beskrivelserne er vaklende, og det har ikke være realistisk selv at undersøge materialet – 32 kategoriseres som sværd/slagsværd (kat. 1-2, 3, 8, 10-11, 13, 15a, 18-20, 25-27, 30-32, 34, 36, 38-39, 41-47, 59-61, 66), tre som halvandenhåndssværd (kat. 22, 28, 62), 23 som tohåndssværd (kat. 4-7, 14, 15b-17, 37, 40, 48-58, 64-65), otte som kårder (kat. 9, 12, 21, 23-24, 29, 33, 63), og fire er usikre (kat. 35, 50-52).

Med de nuværende landegrænser kendes 38 grave med våben fra Danmark, ingen fra Sydslesvig eller Femern, fire fra Norge, 22 fra Sverige og to fra Finland. Med ældre landegrænser, dvs. inden ændringerne i 1600-tallet, kendes 52 fra Danmark, syv fra Norge og syv fra Sverige (med Finland). Danmark dominerer kvantitativt, uanset om det er det tidligere eller nuværende land-område. Fordeles gravene efter fundplads, kan 41 knyttes til købstæder, og 25 til landet, dvs. landklostre eller sognekirker. I forhold til kirketyper fordeler gravene sig med 11 ved domkirker, 14 ved herreklostre, 18 ved tiggerklostre, tre ved kongeligt kapel, 16 ved sognekirker, tre ved sognekirker, som frem til reformationen havde været kloster, og en ved Skt. Jørgens kirkegård. Og 50 fandtes inde i kirkebygningen, fem udenfor på frater- eller kirkegården, mens 11 er usikre. Afhængigt af hvornår fundet blev gjort, er oplysningerne om fund-forholdene ganske varierede. Det kan nævnes, at fundet var på eller i kisten, på eller ved siden af skelettet, som det tydeligt ses ved et fund fra Øm Kloster (fig. 6). Og i flere tilfælde konstateres (eller formodes?), at skelettet tilhørte en mand. Et eksempel, som ikke er med i kataloget, en grav fra Suontaka med to sværd fra Finland i 1000-tallet, hvor skelettet er blevet DNA-analyseret, viser dog, at kønstillørigheden kunne være grænseoverskridende i jernalderen,⁵¹ således måske også i senere perioder.

De fleste gravsværd dateres til senmiddelalderen, ofte til ca. 1450-1500 eller tiden omkring 1500, hvor tohåndssværd forekom rigeligt. Men det kan formodes, at gravsværd netop anses for at tilhøre denne periode, så det kan være forventningerne, der daterer graven og dermed sværdet. For selv velbevarede sværd er vanskelige at datere,⁵² og gravsværd er desuden ofte rustne, måske fragmenterede. I nogle tilfælde kan det dog konstateres, at sværdet må have været gammelt, eventuelt arvegods, da det blev lagt ned i graven, hvorfor graven ikke kan dateres af sværdet, men må være yngre. Således kan 'Sturesværdet' i Svante Nilsson (Sture)s grav i Västerås Domkirke tidligere have tilhørt faderen Nils Bosson (Sture), død i 1494, også rigsråd og ridder (kat. 64).⁵³ Uanset må det konkluderes, at skikken med våben i kristne grave i Norden kan følges fra Erik Klipping i 1286 til 1500-tallets slutning, hvor sværdene blev afløst af kårder. Traditionen med sværd i grave kan således dokumenteres i en periode på 300 år, ikke kun i senmiddelalderen ca. 1450-1500, men endnu længere, hvis kårder medregnes.

Fig. 6. Grav med sværd i højkoret af Øm Kloster. – Foto: C.M. Smidt, Nationalmuseet i København, 1941.

Grave with sword in the chancel at Øm monastery.

At gravene tilhørte en elite, virker overbevisende, da langt de fleste er fundet inde i kirkebygninger – i domkirker, herreklostre og tiggerklostre – ofte med en fornem placering, dvs. i eller nær koret eller i tilbyggede gravkapeller. Det stemmer overens med, at datidens elite foretrak disse gravpladser.⁵⁴ For Sorø Klosterkirke på Sjælland og Mariakirken i Oslo kan det desuden observeres, at selvom den døde ikke kan identificeres, er grave med sværd påtruffet tæt ved kongelige grave/fyrstegrave eller aristokrati som Hvideætten, hvilket gør det sandsynligt, at de havde samme sociale status. Et mindre antal på fem våben-grave er imidlertid lokaliseret uden for selve kirkebygningen (kat. 5, 10, 13, 35, 37). Ikke mindst et gravsværd fra Skt. Jørgens kirkegård i Kolding (kat. 9) rejser spørgsmålet om, om en spedalsk person kunne bevare sin status. Men også ikke-spedalske kunne begravnes på Skt. Jørgens kirkegård, som kunne blive tilpasset andre behov, hvilket fremgår af undersøgelser ved Åkirkeby på Bornholm og Malmø i Skåne.⁵⁵ Så personen med sværdet i Kolding behøver ikke at have været spedalsk.

Og så er der spørgsmålet om repræsentativiteten af fund af våbengrave. Sværd er næppe blevet overset, tværtimod får et sådant fund stor opmærksomhed som et stort og sjældent objekt og som et symbol på mandlig status. Samtidig er området inden for murene af domkirker og herre- og tiggerklostre som regel blevet grundigere undersøgt end området ude på kirkegården. Våbengrave kan derfor virke mere almindelige, end de faktisk var. Derimod har kårderne tiltrukket sig mindre opmærksomhed, været relativt mange og kan tidligt være fjernet fra kirken ved nogen forandring. At grave med våben var usædvanlige og eksklusive, fremgår af de relativt få, som er fundet, i forhold til antallet af alle undersøgte grave. Her kan tænkes på kirkegårde som ved Skt. Stefan og Drotten i Lund, hvorfra der overhovedet ikke kendes grave med sværd – og mange andre undersøgelser.⁵⁶ Eller på de blot to-tre sværd, der er påvist ved Øm Kloster, hvor der ellers er blevet undersøgt omkring 920 grave.⁵⁷

Selvfølgelig kan der spekuleres i, hvem der lå i en grav. Hvem var gravlagt i Sorø med våben, hvis det ikke var Absalon Bælg – måske et andet medlem af Hvideætten? Hvem lå i kapellet i Skt. Hans Kirke i Odense, måske et medlem af slægten Skinkel? I Lunds Domkirkes vestre del af skibet måske Mauritz Sparre til Svaneholm eller Truid Ulfstand til Torup? Men uden en sikker identifikation med navn, initialer eller våbenskjold på en blyplade, en seglstampe, en gravsten eller et sværd forbliver det i de fleste tilfælde spekulationer. I stedet skal der ses nærmere på navngivne individer, som hidtil er blevet knyttet til våbengrave.

Navngivne kristne grave med våben

Der foreligger 23 grave, hvor sværd og kårde er blevet knyttet til navngivne personer. For at klarlægge personernes status er der i hovedsagen blevet søgt efter oplysninger i *Dansk Biografisk Leksikon* (1979-84) og *Svenskt biografiskt lexikon* (1918-). Det drejer sig om følgende personer i kronologisk orden:

1200-tallet

Absalon †1201, ærkebiskop, Sorø Klosterkirke (kat. 25); Absalon Bælg †1232, Absalons nevø, greve, Sorø Klosterkirke (kat. 27); Erik Klipping †1286, dansk konge, Viborg Domkirke (kat. 32).

1300-tallet

Valdemar Atterdag †1375, dansk konge, Sorø Klosterkirke (kat. 26); Henning Podebusk †1388, gældker, drost og rigsråd, der styrede Danmark i kongens fravær som 'hovedsmand', Sorø Klosterkirke (kat. 28).

Fig. 7. Rigsråd og ridder Claus Billes gravsværd med forgyldte parerstænger med et krusifiks. Han døde i 1558 og blev gravlagt i et kapel ved Norra Vram Kirke i Skåne. Da det blev nedrevet i 1818, kom sværdet i 1841 til Historiska Museet i Lund, hvor det er udstillet. – Foto: Gunnar Melander, Lunds Universitets Historiska Museum, 2018.

The burial sword of knight and member of the Council of the Realm Claus Bille with a gilt cross-guard bearing a crucifix. He died in 1558 and was buried in a chapel at Norra Vram church in Scania. When the chapel was demolished in 1818, the sword went to the Historical Museum in Lund in 1841, where it is exhibited.

1400-tallet

Christian I †1481, dansk konge, Roskilde Domkirke (kat. 22); Axel Pedersen (Brahe) †1487, rigsråd og ridder til Krageholm og Tosterup, Ystad Klosterkirke (kat. 49).

1500-50

Anders Pores †omkring 1500, lokal adel(?), johanniternes klosterkirke i Horsens (kat. 4); Bengt Ågesen (Thott) †1500, foged og ridder, Halmstad Klosterkirke (kat. 39); Svante Nilsson (Sture) †1512, rigsforstander, marsk, rigsråd og ridder, Västerås Domkirke (kat. 64); Jens Holgersen (Ulfstand) †1523, admiral, rigsråd og ridder til Glimmingehus, Vallby Kirke (kat. 50-52); Oluf Holgersen (Ulfstand) †1529, lensmand på Nykøbing Slot, rigsråd, ridder, til Bønnet, broder til Jens, Horbelev Kirke på Falster (kat. 3).

1550-1600

Claus Bille †1558, rigsråd og ridder til Vrams Gunnarstorp, Norra Vram Kirke i Skåne (fig. 7; kat. 47); Gustav Vasa †1560, svensk konge, Vasakoret i Uppsala Domkirke (kat. 62); Thomas Volfsen Sture †1563, lensmand samt amtmand over Sønderborg og Nordborg, til Helvitgård (Østerholm), Notmark Kirke på Als (kat. 12); Eske Bille †1565, til Svanholm, Krogstrup Kirke (kat. 11); Herluf Trolle †1565, admiral, rigsråd og ridder til Skovkloster/Herlufsholm, Herlufsholm Kirke på Sjælland (kat. 1); Lave Brahe †1567, rigsråd og ridder til Krageholm og Vittskövle, kapel ved Lunds Domkirke (fig. 8; kat. 42); Børge

Fig. 8. Rigsråd og ridder Lave Brahes gravsværd med våben og initialerne "L" og "BR". Han døde i 1567 og blev gravlagt i et kapel ved Lunds Domkirkes sydside. Da det blev nedrevet i 1812, kom sværdet i 1841 til Historiska Museet i Lund. – Foto: Andreas Manhag, Lunds Universitets Historiska Museum, 2013.

The burial sword of knight and member of the Council of the Realm Lave Brahe with coats of arms and initials 'L' and 'BR'. He died in 1567 and was buried in a chapel on the south side of Lund cathedral. When it was demolished in 1812, the sword went to the Historical Museum in Lund in 1841.

Trolle †1571, rigsråd og ridder, broder til Herluf, Herlufsholm Kirke på Sjælland (kat. 2); Oluf Mouritsen Krognos †1573, rigsråd til Bollerup, Bregentved, Clausholm og Lerbæk, Ringsted Kirke (kat. 21); Peder Skram †1581, admiral, rigsråd og ridder til Urup, Østbirk Kirke i Jylland (fig. 9; kat. 38); Johan III †1592, svensk konge, Vasakoret i Uppsala Domkirke, søn af Gustav Vasa (kat. 63); Christoffer Rosengaard †1593, lens- og høvedsmand til Herlufstrup, Roskilde Domkirke (kat. 23).

Det må nu konstateres, at af de 23 grave med sværd og kårder fra middelalderen og tidlig moderne tid til 1600, som er blevet knyttet til navngivne personer, er kun 17 rimeligt sikre. Fem af de usikre tilhører alle tiden før 1500 – Absalon, Absalon Bælg, Henning Podebusk, Axel Petersen (Brahe) og Anders Pores – dertil kommer strengt taget også graven for Jens Holgersen (Ulfstand) fra 1500-tallet. Af de 17 sikre tilhørte fem konger, en var rigsforstander, dvs. reelt regerede riget, omkring halvdelen tilhørte således rigets absolut ledende mænd.

Fig. 9. Gravsten i Østbirk Kirke i Jylland over Peder Skram, †1581, og Elsebe Krabbe, †1578. Sværdet vist på gravstenen er måske det, der indgik i begravelsesceremonien, og som han havde modtaget af Christian III i 1537, da han blev slået til ridder. – Foto: Livinghistory.dk, august 2012.

Gravestone for Peder Skram, †1581, and Elsebe Krabbe, †1578, in Østbirk church in Jutland. The sword shown on the gravestone is perhaps the one that was part of the funeral ceremony, and which he had received from Christian III when he was knighted.

Af de andre var de 12 rigsråd og/eller riddere og/eller lensmænd – og selvklart alle højadelige. Af de 17 sikkert identificerede grave var de 14 fra 1500-tallet, altså langt de fleste. Af de 23 grave med våben var syv i domkirker, ni i daværende eller tidligere klosterkirker, en ved en klosterkirke, men uklart hvor præcist, og seks i sognekirker, oftest med et eget gravkapel.

Christian I's gravsværd er det ældste bevarede og helt sikkert daterede (kat. 22). I princippet skulle alle sikkert identificerede højadelige rigsråd med gravsværd fra 1500-tallet kunne have tilhørt det broderskab, som kongen stiftede i midten af 1400-tallet, men det kan ikke belægges. Broderskabet eller ridderordenen var knyttet til Hellig Trekongers Kapel i Roskilde Domkirke, hvor kongen blev begravet. Broderskabet genopstod siden som Elefantordenen.⁵⁸ Siden må det kildekritisk påpeges, at sandsynligheden for identifikation, undersøgelse og observation af gravsværd og gravkårder øges, desto højere status personen har, og måske også desto længere frem i tid vi kommer. På den anden side har der ikke været så stor interesse for begravelser fra den tidlige moderne tid.

Samtiden om begravelser med våben

Skriftlige kilder viser, at Norden fulgte samme tendens som Europa i øvrigt, dvs. at traditionen med våben begyndte blandt konger og fyrster og fortsatte inden for adelen. Sværdet havde en central rolle sammen med anden udrustning, som symboliserede den aristokratiske status.⁵⁹ Det berettes, at den norske kong Sverre (r. 1177-1202) blev begravet i væggen mellem koret og sydportalen i Kristkirken i Bergen, og at hans våbenmærke, skjold, sværd og hue blev hængt op på væggen.⁶⁰ På samme måde blev Inge 2. Bårdsson (R. 1204-17) gravlagt i sydsiden af koret af Trondheim Domkirke, og hans broder jarl Skule lod hans våbenmærke, sværd, hjelm og skjold ophænge.⁶¹

Der kendes et testamente udstedt i 1337 i Vallby i Småland, som beskrev, hvordan en adelig begravelse kunne arrangeres. Rigsråd og ridder Bengt Tukesson (Läma), der skulle begraves i Nydala Kloster, bestemte, at 100 mark skulle gives til arvingerne, så de kunne indløse hesten og rustningen, som en rytter skulle bære forrest i processionen til kirken.⁶² Et andet testamente blev udstedt for rigsråd og ridder Jon Marteinsson (Stjerne) til Sørum i 1400. Her bestemtes det, at hans harnisk og hingst skulle rides ind i Hallvardskirken i Oslo, hvis han døde på pilgrimsfærd – og i Mariakirken i Oslo, hvis han kom tilbage, og da skulle også hans skjold og hjelm ophænges i Helligkorskolet, hvor kong Håkon hvilede.⁶³

Der findes enkelte materielle levn fra middelalderen af den adelige gravtradition med symboler ved graven. I Mariakirken i Sigtuna i Uppland, et tidligere dominikanerkloster, er således bevaret en hjelm og et våbenskjold i

Fig. 10. Illustration af begravelsesprocession i Norden i Olaus Magnus 1555, Liber XVI, cap. XXXVII, s. 555.

Illustration of a burial procession in Scandinavia in Olaus Magnus 1555.

træ, i Strängnäs Domkirke hjelmattrapper og skjolde, og i Kristdala Kirke i Småland to træskjolde.⁶⁴ I Roskilde Domkirke er biskop Niels Skaves gravskjold af træ bevaret fra 1500, mens to andre gravskjolde for biskoper er forsvundet.⁶⁵

Når adelige begravelser og våbengrave skal forklares, henvises der som regel til Olaus Magnus' (dvs. Olof Månssons) værk *Historia de gentibus septentrionalibus* (*Historia om de nordiska folken*) fra 1555, som er blevet trykt i flere udgaver. Han var ærkebiskop i Uppsala, men måtte gå i landflygtighed ved reformationen. Værket er en rig kilde at øse af og er tilmed illustreret. Olaus Magnus beskrev, hvordan der ved adelige begravelser red en person i spidsen med den afdødes sværd og skjold, hvor sværdets fæste var løftet mod himlen (fig. 10). Hesten, sværdet og øvrige våben blev skænket til kirken, men derefter kunne de frikøbes af arvingerne, mens skjoldet blev hængt op i kirken.⁶⁶

Begravelsesprocessioner med sværd er også vist i flere samtidige illustrationer, således fra Frederik II's (r. 1559-88) begravelse i Roskilde, svenske Johan III's begravelse i 1594 i Uppsala og kongesønnen, feltmarskal, rigsadmiral og rigsråd Carl Carlsson Gyllenhielms begravelse i Strängnäs Domkirke i 1651.⁶⁷ Sådan kunne det gå til, og det viser betydningen af hest og våben som symboler for personens status, men strengt taget nævnes der i alle disse kilder intet om, at sværdet fulgte med afdøde i graven. Måske kom det med i graven, når våbnene ikke blev frikøbt af arvingerne.

En berettelse, den eneste, findes derimod af Olive Skram om begravelsen i 1581 af hendes fader, admiral, rigsråd og ridder Peder Skram til Urup i et gravkapel i Østbirk Kirke. Forrest red en tjener ind i kirken med hans forgyldte rustning og dragne forgyldte sværd. Under prædikenen og frem til gravlæggelsen blev sværdet holdt, hvorefter det blev lagt på kisten. Sværdet havde han fået af Christian III, da han blev slået til ridder ved kongens kroning i 1537, et sværd, som Peder Skram “bar selv i mange Aar med stor Ære”. Graven er nu borte, og sværdet ikke kendt (kat. 38).⁶⁸ Men det er en unik oplysning i nordisk perspektiv om, hvordan et sværd kunne være givet, når nogen blev slået til ridder.

Bengt Ågesen (Thott) fik et gravsværd, der er påtruffet i Halmstad Klosterkirke. Sværdet er dekoreret med kalvariekors, altså korset på Golgata. Han kan således have fået sværdet, da han blev slået til ridder i Jerusalem, med sværdets kors som en erindring.⁶⁹

Betydningen af våben med harnisk ophængt i kirker og processioner med anevåben, nu ikke længere rigtige våbenskjolde, kan følges gennem 1500- og 1600-tallet.⁷⁰ Et eksempel er de anevåben, som er opsat i Skokloster Kirke i Uppland efter begravelsen i 1680 af feltmarskal og greve Carl Gustaf Wrangel.⁷¹ Jens Velle har påvist, at traditionen med udlån af hjelm og harnisk til brug ved adelige begravelser synes at have ophørt i 1700-tallet, i hvert tilfælde i Viborg Domkirke.⁷² I samme århundrede ophørte også skikken med ophængning af anevåben i kirker i Norden.

En anden måde at forstå gravsværdene i en større sammenhæng er ved at betragte middelalderens gravmonumenter. Disse har tidligere også været inddraget som kildemateriale i Norden for at belyse sværdenes udformning på et givet tidspunkt.⁷³

Gravmonumenter med våben og harnisk

Billeder af personer og også skulpturer bliver mere udbredte fra 1200-tallet. Det er således muligt at belyse den aristokratiske selvopfattelse med krigeren som ideal ved hjælp af gravmonumenter – hvem var de afdøde, og hvornår og hvor blev de fremstillet med våben, hjelm eller rustning? Flere oversigtsværker belyser således middelalderlige og tidlige moderne gravmonumenter i enkelte nordiske lande.⁷⁴ Af relevans er også en undersøgelse af idealer for fremstillinger gennemført af kunsthistorikeren Herman Bengtsson i *Den höviska kulturen i Norden* (1999).⁷⁵

I Norden optræder de første gravmonumenter med våben i 1200-tallet, altså den tidsalder, hvor de første kendte kristne gravsværd kan påvises: Fra Nidarosdomen i Trondheim findes således en gravsten fra midten af 1200-tallet over ridder Bjørn Finnson med hjelm, skjold og sværd (fig. 11).⁷⁶ I Sverige

Fig. 11. Ridder Bjørn Finnsons gravsten fra Nidarosdomen i Trondheim. Tidligere kunne hele navnet læses. – Tegning ved Henrik Mathiesen 1888, NTNU Universitetsbiblioteket.

Gravestone for the knight Bjørn Finnson from Nidaros cathedral in Trondheim.

er den ældste kendte fremstilling med brynje, sværd og skjold af Nils Jonsson (Rickeby), †1316-19 og begravet i dominikanernes klosterkirke i Sigtuna.⁷⁷ Og i Danmark er det første eksempel med et sværd på en gravplade i Ringsted Klosterkirke over Erik Menved (r. 1286-1319). Kongen holder sværdet i hånden, så spidsen peger opad.⁷⁸ Derefter er der talrige fremstillinger med sværd gennem 1300-, 1400- og 1500-tallet. Og deres rolle kulminerer i årtierne omkring 1500, da tohåndssværdet kunne få en særdeles fremtrædende plads på gravstenen. Et eksempel er stenen i Vallby Kirke over Jens Holgersen (Ulfstand), død i 1523. Her er tohåndssværdet iøjnefaldende stort og centralt placeret (fig. 12).⁷⁹

En særlig gravsten ses over ridderen Mads Bølle og hustruen Birte Daa, død i 1512, i Tureby Kirke på Sjælland. Han står her i rustning med en lukket hjelm, altså visiret nede, og ikke bare med et sværd, men også med en

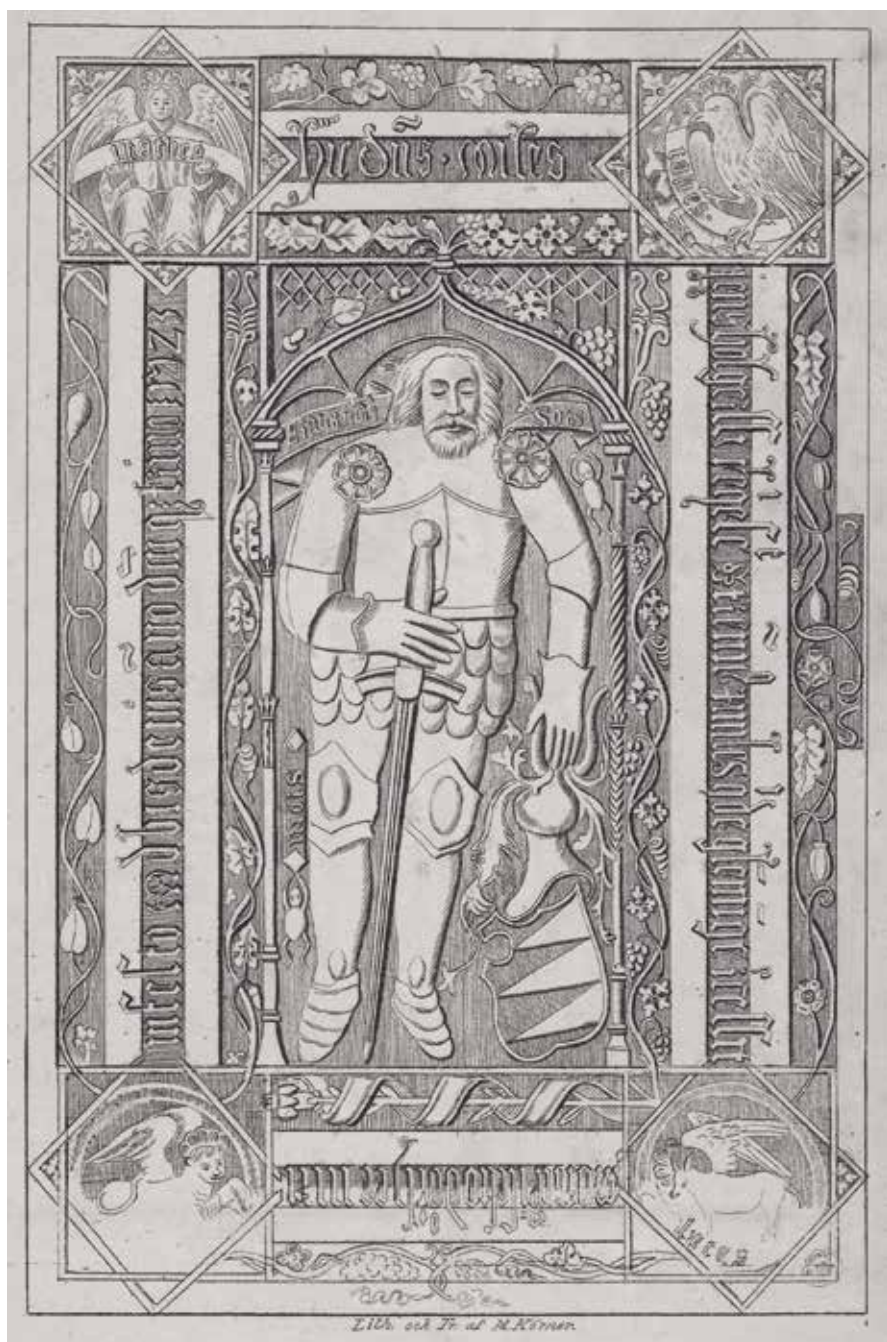

Fig. 12. Gravsten i Vallby Kirke over admiral, rigsråd og ridder Jens Holgersen (Ulfstand), †1523 til Glimmingehus i Skåne. – Efter C.G. Brunius 1850, pl. XV, litografi og træsnit af M. Körner.

Gravestone in Vallby church for admiral, knight and member of the Council of the Realm Jens Holgersen (Ulfstand), †1543, of Glimmingehus in Scania.

stridshammer og dolk.⁸⁰ Ellers er det sværd, som helt dominerer på gravsten. Fremstillinger med sværd omfatter således stort set samme periode som forekomsten af gravsværd. Billederne optræder lidt senere end det første eksempel på spor af et gravsværd i Erik Klippings grav fra 1286 og ophører i 1500-tallet, da traditionen med gravkårder overtager.

Her er dog to forbehold, hvad angår tidsangivelsen: Dels er de tidligste gravsten fra 12-1300-tallet uden dødsår vanskelige at datere efter deres stil alene. Bjørn Finnsons gravsten får således skiftende dateringer: 1200-tallet, 1200-tallets første halvdel, midten af 1200-tallet, ca. 1280, sidste halvdel eller slutningen af 1200-tallet.⁸¹ Dels noterede Ada Bruhn Hoffmeyer, at der var en tidsforskel mellem rustninger og våben på gravsten og deres egen datering ifølge det indskrevne dødsår. Rustningerne var ofte 20 år gamle, og sværdene tit 20-40 år ældre. Hun mente derfor, at stenhuggerne var bekendte med visse, ofte gamle typer.⁸² Men det kan også skyldes, at udrustningen – eller gravstenen – var skaffet i yngre år eller var gået i arv.

I udformningen af gravmonumenter med billeder eller skulpturer siden 1200-tallet kan det iagttages, hvordan den jernklædte ridder var et ideal med hjelm, brynje, senere harnisk, skjold og sværd, men også en militær realitet. Peder Skram deltog, ligesom andre af sine samtidige, i datidens kamphandlinger. Samtidig forekommer der sværd ved personer, som ikke kunne tilhøre rigsrådet eller være riddere.

Et gravmonument med en fremstilling som ridder eller kriger var normalt forbeholdt konger, fyrster og adelige. Men der findes enkelte tankevækkende undtagelser: Borgmester og rådmand Anders Bundesen, død i 1363 og begravet i Ribe Domkirke i et kapel, var således på sit forsvundne gravmonument vist med et sværd.⁸³ Han anses som regel for borger, men kunne også have tilhørt en familie eller gruppe af 'patricier', som havde monopol på ledende stillinger i bystyret – eller den i byerne aktive adel. Men uanset var han bevidst om at anvende aristokratisk symbolik.⁸⁴

Et illustrativt eksempel på, at den afdøde ikke nødvendigvis behøvede at være medlem af rigsrådet eller ridder, findes på gravstenen i Västerås Domkirke over den unge 'domicellus' Mauritz (Sture), der døde i 1493. Mauritz er identificeret som enten broder til eller søn af rigsforstander, rigsråd og ridder Svante Nilsson (Sture). Mauritz blev præsenteret med rustning og stort sværd, men var ung, måske kun et barn, da han døde.⁸⁵ Såvel hos borgmesteren som hos barnet fremstår sværdet, og dermed ridderidealet, som centralt på gravstenen, i det mindste som en ambition om eller et udtryk for ønsket status. Det kan dog diskuteres, om alle, der blev afbildet med sværd, også faktisk blev begravet med et sådant – formodentlig var dette ikke altid tilfældet.

Afslutningsvis ses det ved enkelte gravmonumenter, at sværdet holdes i hånden med spidsen pegende opad – f.eks. på Henrik Løves gravskulptur i Braunschweig og Erik Menveds gravplade i Sorø. Det er et velkendt ikonografisk motiv på alt fra Bayeux-tapetet til mønter, segl, kirkernes skulpturer og kalkmalerier, hvor herskeren fremstilles med sit dømmende sværd. Men gravsværd, hvor spidsen peger opad, er ikke påvist i begravelser i Norden. Her var sværdet hovedsageligt et symbol for krigeren og ridderen. Ridderidealet, især den beredne kriger, kulminerer i gravmonumentet over Karl IX (r. 1604–11) i Strängnäs Domkirke. Monumentet domineres her i fuld skala af en rytter i en forgyldt rustning på en pansret (træ)hest stående på sarkofagen og midt foran højalteret.⁸⁶ Det hævdes, at der skulle være optaget et rustet sværd fra graven i 1907, som nu er forsvundet, men denne oplysning må sandsynligvis betragtes som en skønlitterær fantasi.⁸⁷

Ridderen som realitet, ideal og identitet

I korstogene fra slutningen af 1000-tallet og frem i middelalderen var den kristne ridder både en realitet og et ideal. For gruppen af *bellatores*, krigere, blev ridderen et forbillede, som man stræbte efter at efterligne. Dette kom til udtryk på talrige måder, bl.a. gennem en aristokratisk livsform, der kunne få karakter af en egen høvisk kultur. Aristokratiet, hvor ridderen var både en realitet, en idealtipe og en identitet, levede adskilt fra samfundet bag voldgrave. Gruppen repræsenterede sig selv som hjelmklædte ryttere med sværd og skjold eller med særlige slægtsvåben på segl og udviklede egne karakteristiske begravelsesceremonier.⁸⁸

Våbengrave kan således forstås som en mindre, men markant del af den europæiske kultur, hvor aristokratiet dyrkede den kristne ridder som ideal og efterhånden også som et identitetsskabende forbillede. Sværdet var det våben, der frem for alle andre blev forbundet med ridderen, men mere som et symbol end som et våben af militær betydning, som Ada Bruhn Hoffmeyer hævdede. Netop derfor får sværdet en fremtrædende plads – forrest i begravelsesprocessioner, ophængt sammen med anden udrustning i kirken, synligt på gravmonumentet som enten skulptur eller billedsten og undertiden også nedlagt i selve graven. Stridshest, hjelm, rustning, skjold og våben markerede tydeligt, hvilken samfundsgruppe personen tilhørte. Våbengrave forekommer over et stort geografisk område og gennem mange hundrede år, og der kan spores en udvikling over tid samt regionale, lokale og endda familiære særtræk.

Våbengrave, hvor sværdet viste den afdødes position, enten ophængt, afbildet eller vedlagt, optrådte først i kejserlige og kongelige miljøer i 11–1200-tallet. Fra 1200-tallet bredte fænomenet sig også til højadelige miljøer, dvs. adelige,

som havde titel som ridder, var medlem af rigsrådet eller havde forleninger. Skikken forekom gennem hele middelalderen og ind i tidlig moderne tid og blev således ikke påvirket af reformationen. Først i løbet af 1700-tallet, hvor ridderidealet mistede sin relevans og den aristokratiske stand blev reduceret i betydning – ikke mindst som følge af Den Franske Revolution – ophørte traditionen.

De spredte nordiske vidnesbyrd i form af enkelte krøniker, et fåtal af testamenter, et par samtidige redegørelser, enkelte gravskulpturer, mange gravsten samt et antal fund af sværd viser, at Norden fulgte den almene europæiske tradition. I 1980 kunne der katalogiseres 23 gravsværd fra middelalderen i det nuværende Danmark. Med denne undersøgelse er antallet vokset til 30 for samme periode og område – og til 38, hvis man medregner fund frem til 1600. Inkluderes fund fra Norge, Sverige og Finland frem til 1600, når det totale antal våbengrave op på 66. At det danske område dominerer kvantitativt, er utvetydigt og må formodentlig tolkes som et udtryk for, at en aristokratisk kultur, hvor et ridderideal var centralt, faktisk havde et større gennemslag her end i de øvrige nordiske lande.

Koblingen mellem våbengrave og navngivne personer er i flere tilfælde usikker. Der kendes 23 sådanne grave, men kun 18 kan med rimelighed identificeres sikkert, de øvrige må betragtes som kvalificerede gæt eller ønsketænkning. Hvor identifikationen er sikker, drejer det sig om konger og højadel, oftest rigsråder, riddere og/eller lensmænd. De fleste er da gravlagt inde i domkirker, klosterkirker eller gravkapeller, altså med en fornem placering, som var typisk for datidens konger og højadel. Kildekritisk må det dog noteres, at de identificerede grave, hvor historisk kendte personer kan knyttes til våben, overvejende fra 1500-tallet, næppe er repræsentative for hele fænomenet.

Monumenter med sværd over en dansk borgmester i Ribe og en svensk yngling i Västerås viser dog, at ikke alle behøvede at være kejser eller konge, tilhøre rigsrådet eller være ridder, selvom de måske kunne eller gerne ville være blevet det. Her ser vi ikke realiteter, men forhåbninger formet af et ideal. Og der findes afvigelser fra det forventede – våbengrave uden for klosterkirken i Kalundborg og på lægbrødrenes kirkegård ved Øm Kloster, ligesom en grav på en kirkegård ved Skt. Jørgens Hospital i Kolding. Påvisningen af våbengrave kan således ikke – som det ellers er tilfældet ved Kolding og Vejle – anvendes som argument for, at også en kirkebygning er lokaliseret.

Det kan også mistænkes, at der er en tendens til at datere en våbengrav til årtierne omkring 1500, fordi man forventer, at de stammer fra denne periode. Skikken med at medgive sværd i graven strakte sig imidlertid over meget lang tid, og sværdene kan derfor være vanskelige at datere. De kan endda være ældre end selve graven. Derfor bør enhver datering angives med forbehold.

Det antages ofte, at en våbengrav nødvendigvis må være anlagt over en mand. Imidlertid viser to eksempler uden for undersøgelsens registrering – kongedatteren Margaret, som blev gravlagt i Westminster Abbey, og en finsk grav fra 1000-tallet, hvor den gravlagte er blevet DNA-analyseret – at virkeligheden kan være mere indviklet.

De store tohåndssværd kulminerer i gravfund fra perioden 1450-1550, hvor de optræder hyppigt på gravmonumenter. Dette skete længe efter, at korstogene ophørte, og efter at den jernklædte ridder mistede sin militære betydning i forhold til fodfolk og skydevåben. I denne periode får ridderen et opsving, ikke som en militær realitet, men som et ideal og som en identitet for et aristokrati, der forblev et styrende lag i samfundet, selvom udviklingen varierede i de nordiske lande. Sværdet bliver det fornemste symbol på denne identitet, selvom det paradoksalt nok ikke længere havde afgørende militær betydning.

Efter 1550 tog udviklingen fart. Adskillige adelige med militære positioner fik et sværd på kisten, ofte en kårde, som var mindre og lettere end det senmiddelalderlige tohåndssværd. Ridderidealet blev forvandlet til et militært værdighedstegn. Samtidig blev kongens politiske magt gradvist styrket på bekostning af adelen, hvilket kulminerede med indførelsen af enevælden i Danmark i 1660 og i Sverige i 1680.

Som en rest af ældre traditioner kan det bemærkes, at Christian IX (r. 1863-1906) og dronning Louises dobbeltsarkofag i Roskilde Domkirke blev udsmykket med sværd, rigsæble og scepter,⁸⁹ og at kongens hvide hest blev ledt i processionen ved Frederik VIII's (r. 1906-12) bisættelse⁹⁰ – og at en ridderorden, Dannebrogordenen, endnu kan pryde kisten i kirken.⁹¹

Katalog over grave med sværd og kårder i Norden i middelalderen og tidlig moderne tid til 1600

Oplysninger hvor muligt om sted, type og længde, datering, kontekst og referencer.

DANMARK med Skånelandene

1) Herlufsholm Kirke på Sjælland, tidligere Skovkloster, benediktiner

Sværd med indskriften "Herlof Trolle"

Senmiddelalderen/1500-tallet/ca. 1550

Fra Herluf Trolles kiste i gravkælder under kapel bag alteret i 1885; admiral, rigsråd og ridder, †1565; udstillet i kirken sammen med rustning

Petersen 1897, s. 5-7, tavle 2; DK V: 2, 1938, s. 1148-53 med fig. 41, 43-44; Bruhn 1949, s. 11; Hoffmeyer 1954, II, s. 45, nr. 6, pl. XLIII

2) Herlufsholm Kirke på Sjælland, tidligere Skovkloster, benediktiner

Sværd

1500-tallet, ca. 1560-70

Fra Børge Trolles kistelåg 1885 i gravkælder under kapel bag alteret; rigsråd, og ridder, †1571; udstillet i kirken sammen med rustning

Petersen 1897, s. 1, 4-5, 7; DK V: 2, 1938, s. 1152-54 med fig. 41-42; Bruhn 1949, s. 11

3) Horbelev Kirke på Falster

†Slagsværd, "to alen lang"; forsvundet, da anvendt til at lave knive

–

Fundet i 1766 under gravsten for Oluf Holgersen Ulfstand, †1529, gravsten 1572, til Bønned, høvedsmand på Nykøbing Slot, ridder

DK VIII: 2, 1951, s. 1444-45

4) Horsens, kloster, johanniter

Tohåndssværd, ca. 125 cm

Omkring 1500

Udgravning på Stjernholms grund i Ole Worms Gade, grav med sværd i nærheden af seglstampe, "S. ANDERSPORES", dvs. Anders Pores med bomærke

Nationalmuseet D4847; Hoffmeyer 1945, II, s. 43, nr. 1, pl. XXXVIIIc; DK XVI: 10, 2004-05, s. 6373-74 med fig. 18-19

5) Kalundborg, kloster, franciskaner

Tohåndssværd, 145 cm

Senmiddelalderen/1450-1532

Påtruffet i Klosterparkvej 1948, dvs. i fratergården sydvesthjørne uden for søndre korsgang, antagelig fra grav

Kalundborg og Omegns Museum 6605; DK IV: 5, 1994, s. 3337-38

6) Kalundborg, kloster, franciskaner

Tohåndssværd, 140 cm

Senmiddelalderen/1450-1500

Kistegrav undersøgt i 1961 i koret foran alteret

Nationalmuseet D1575/1961; DK IV: 5, 1994, s. 3337-39 med fig. 13-14

7) Kolding, kloster, franciskaner

Tohåndssværd, 139 cm

Ca. 1475-1525/1450-1500

Fundet i 1800-tallet i Klostergades nordside ved formodet klosterkirke; fra P.M. Møllers privatsamling

Museet på Koldinghus 5392; DK XVII: 10, 2009, s. 893, 896, 900-01 med fig. 8

8) Kolding, kloster, franciskaner

†Sværd, 103 cm, forsvundet

Ca. 1475-1525

Fundet i 1800-tallet på "munkekirkegård" i Klostergade ved formodet klosterkirke; fra P.M. Møllers privatsamling

Museet på Koldinghus 5467; DK XVII: 10, 2009 s. 893, 896, 900-901 med fig. 8

9) Kolding, kloster, franciskaner

†Sværd, bortkommet; "kårdeagtigt"; bevidst ødelagt inden nedlæggelsen

–

Fundet i 1800-tallet

DK XVII: 10, 2009, s. 893, 900

10) Kolding, St. Jørgensgård

Sværd

Omkring 1500?

Fund ved begravelse i 1909, ca. 20 m nordvest for formodet kapel

Koldinghus 9213; DK XII: 10, 2009, s. 907

11) Krogstrup Kirke på Sjælland

†Sværd, forsvundet

–

I 1609 taget fra kiste for Eske Bille, †1565, til Thureby/Svanholm(?)

DK II: 4, 1975, s. 2749, 2751 med fig. 21

12) Notmark Kirke på Als

Kårde, 105 cm

1530-40

Hang med rustning ved epitafium for Thomas Volfsen Sture, †1563, amtmænd over Sønderborg og Nordborg, ridder? Antagelig forlænget kor som gravkapel

Sønderborg Museum II: 34, "Thomas Stures Sabel"; DK XX-XXIII: 4, 1961, s. 2506-08, 2509 med fig. 19

13) Nykøbing Mors, Dueholm Kloster, johanniter

Sværd, 95 cm

Senmiddelalderen/slutningen af 1400-tallet

Fundet i 1875 på skelet tæt ved klostermuren på kirkegården; udstillet i museet Museum Mors B112

14) Næstved, kloster, franciskaner

Tohåndssværd, 125 cm

Senmiddelalderen/omkring 1500

Grav i koret ved arkæologisk undersøgelse i 1957

Nationalmuseet D1424/1957; Skov 1959, s. 64 med fig. 5, s. 67

15a) Næstved, kloster, franciskaner

Slagsværd, 118 cm

Senmiddelalderen/1400-tallet

Grav i søndre sideskibs østfag, i samme grav også 15b, ved arkæologisk undersøgelse i 1957

Nationalmuseet D1421/1957; Skov 1959, s. 64 med fig. 5, s. 67

15b) Næstved, kloster, franciskaner

Tohåndssværd, 144 cm

Senmiddelalderen/omkring 1500

Grav i søndre sideskibs østfag, i samme grav 15a, ved arkæologisk undersøgelse i 1957

Nationalmuseet D 1422/1957; Skov 1959, s. 64 med fig. 5, s. 67

16) Næstved, kloster, franciskaner

Tohåndssværd, 143 cm

Senmiddelalderen/omkring 1500

I grav i søndre sideskibs østfag ved arkæologisk undersøgelse i 1957

Nationalmuseet D1423/1957; Skov 1959, s. 64 med fig. 5, s. 67

17) Odense, kloster, johanniter

Tohåndssværd, 133 cm

1450-1500

Fund i 1922, træreste med sværd på skelet i nordre korsarms nordlige del; kapellet kan have tilhørt familien Skinkel

Museum Odense, Møntergården 61/1922; DK IX: 1, 1990, s. 1418-19 med fig. 205-206

18) Odense, kloster, dominikaner

Sværd, 135 cm

1400-tallet

Kistegrav i 1981 i nordsiden af søndre sideskibs østende

Museum Odense, SBT81-G618; DK IX: 3, 1998-2001, s. 1764 med fig. 10

19) Odense, kloster, dominikaner

Sværd, 148 cm

1400-tallet

Kistegrav i 1981 midt i søndre sideskib

Museum Odense SBT81-C4-G621; DK IX: 3, 1998-2001, s. 1764 med fig. 10

20) Ribe, kloster, benediktiner/johanniter

Sværd, 127 cm

Senmiddelalderen

Fundet i 1864 på klostertomt til St. Nicolai, antagelig fra grav

Nationalmuseet 21561; Hoffmeyer 1954, II, s. 45, nr. 5, pl. XLIIe; Søvsø 2020, s. 33

21) Ringsted, tidligere kloster, benediktiner

Kårde

–

Påtruffet i 1901 på låget af kiste til rigsråd Oluf Mouritsen Krognos til Bollerup, Bre-gentved, Clausholm og Lerbæk, †1573

DK V: 1, 1935, s. 178-179 med fig. 64

22) Roskilde Domkirke

Halvanden håndssværd, 134 cm

–

På låget af Christian I's kiste i gravkrypt under Hellig Trekongers Kapel, †1481; ved gravåbning i 1581 sværdet indsendt til Frederik II; genfundet på kisten i 1843; ophængt i kapellet

Werlauff 1849, s. 57, 61-62, Tabula, IIf; Bruhn 1949, s. 8-12 med fig. 2; Hoffmeyer 1954, I, s. 95-96, II, s. 41 nr. 6, pl. XXXVIc; DK III: 3, 1951, s. 1469/204-1482/216; III: 4, 1951, s. 1832/566-1834/568; Kruse 2014a, s. 153 med fig. 4; 2014b, s. 166, 169

23) Roskilde Domkirke

Kårde, 110 cm

–

Påtruffet i(?) kisten i 1867 (eller 1868) til Christoffer Rosengaard til Herlufstrup, †1593; indskrift: CHRISTOFFER ROSEGAARDTZ FEDERNE WAABENN 1593; op-hængt i kirken

Bruhn 1949, s. 8-12 med fig. 2; DK III: 4, 1951, s. 2049/783 med fig. 652, s. 2054/788

24) Ruds Vedby Kirke på Sjælland

Kårde, 100 cm

Lidt før 1600

I 1912 opsat i koret

DK IV: 2, 1982, s. 1015

25) Sorø, kloster, cistercienser

Sværd, 128 cm

Omkring 1300/begyndelsen af 1300-tallet

Kunstammerets inventarfortegnelse 1690 fra Absalons grav, dvs. foran trinene til højalteret, nu bag alteret, †1201; åbnet i 1536, 1827 og 1947

Nationalmuseet 9072; Nørlund 1924, s. 81, fig. 12; DK V: 1, 1936, s. 79-80

26) Sorø, kloster, cistercienser

†Fæste og knap af sværd, bortkommet

–

Fundet 1756 i kiste i sarkofag for Valdemar Atterdag i højkoret, †1375; flyttet fra Vordingborg til Sorø 1377

DK V: 1, 1936, s. 79, 84; Johannsen 2014, s. 57-62

27) Sorø, kloster, cistercienser

†Slagsværd, bortkommet

–

Fundet 1857 i muret grav på "Brystet af mandligt Skelet" foran trappen til højkoret, syd for kong Olafs grav; tidligere identificeret som Absalon Bælgs grav, †1232

Nationalmuseet 16317; DK V: 1, 1936, s. 80; Stiesdal 1970, s. 7-8

28) Sorø, kloster, cistercienser

Halvanden håndssværd

Omkring 1400/sent 1400-tallet

Fundet 1873 i grav i korsskæringen; tidligere tilskrevet Henning Podebusk, †1388; op-hængt i kirken

Nørlund 1924, s. 81, fig. 12; DK V: 1, 1936, s. 8

29) Sæby Kirke på Sjælland

Kårde

Slutningen af 1500-tallet

–

DK III: 2, 1951, s. 943 med fig. 11

30) Vejle, kloster, dominikaner

Slagsværd, 120 cm

Efter 1450

Undersøgelse i 1937, antagelig i kirken eller kapeltilbygning

Vejlemuseerne VKM 474X1-2; DK XVII: 2-3, 2005, s. 262, 265

31) Vejle, kloster, dominikaner

Slagsværd, 110 cm

Efter 1450

Undersøgelse 1937, antagelig i kirken eller kapeltilbygning

Vejlemuseerne VKM 474X1-2; DK XVII: 2-3, 2005, s. 262, 265

32) Viborg Domkirke

Sværd omtalt ved en flytning af graven i 1708, klingen da "7 kvarter lang", dvs. 100 cm; bevaret fragment af parerstang samt dupsko

1200-tallet

Højkoret centralt, fra Erik Klippings grav, †1286

Nationalmuseet D93/1955; Vellev 1974, med fig. 13; Vellev & Engberg 2014, s. 403-404, 406, 410-413 med fig. 5-6.

33) Viborg, antagelig St. Mikkel

"kort Kaarde som en Daggert"

Middelalderen

På kiste omkring 1860; solgt til englænder

Gullev 1868-69, s. 104

34) Vordingborg, St. Andreas slotskirke

Slagsværd

–

Undersøgelse i 1895-97 af trækistegrav i korets sydside, med mønt fra Erik Menved (1286-1319)

Nationalmuseet; DK VI: 1, 1933-35, s. 201; Wille-Jørgensen 2014, s. 157 med fig. 3.h.1, s. 181

35) Øm, kloster, cistercienser

Rust over venstre lårben tolket som spor af sværd

–

Iagttaget i 1934 i grav nordvest for kirken, tolket som lægmandskirkegård

Møllerup 1999, s. 204, bilag 44; Krongaard Kristensen 2020, s. 231 med note 109

36) Øm, kloster, cistercienser

Sværd, 103 cm

Tidligt i 1300-tallet

Undersøgt i 1941; kistegrav i højkorets nordvestre hjørne; udstillet i Øm Kloster Museum

Øm Kloster Museum XLI 33; Nymark 1980, kat. 2; DK XVI: 8, 1992-96, s. 3800 med fig. 27, 3802; Møllerup 1999, s. 28, 70-72 med fig. 19, s. 173, bilag 14, s. 203, bilag 44; Krongaard Kristensen 2020, s. 215, 231-232 med fig. 8.26

37) Øm Kloster, cistercienser

Tohåndssværd, 118 cm

1470-1510

Fundet i 1977, grav nordvest for kirken, tolket som lægmandskirkegård; udstillet i Øm Kloster Museum

Nationalmuseet D169/1978; DK XVI: 8, 1992-96, s. 3802-03 med fig. 29; Møllerup 1999, s. 34, 70-72 med fig. 19, s. 190, bilag 31, s. 205, bilag 44; Krøngaard Kristensen 2020, s. 223-224 med fig. 8.16, 231-232 med fig. 8.27

38) Østbirk Kirke, Jylland

†Sværd, hvormed Christian III havde slået Peder Skram til ridder

–

Datterens beretning om, at Peder Skrums sværd blev lagt på hans kiste ved begravelsen i 1581, i gravkapel i syd; admiral, rigsråd og ridder
DK XVI: 9, 1996-2002, s. 4493, 4502; 11, 2006-08, s. 6369-71

Skåneland:

39) Halmstad, kloster, franciskaner

Sværd, 130 cm, klingens dekoreret med to kalvariekors

Konventet eksisterede 1494-1531

Fynd i 2023 i grav, sideskibet i syd; tilskrevet fogeden og ridderen Bengt Ågesen (Thott), †1500

Besøgt 10. november 2025: <https://kulturmiljohallandblogg.com/2023/12/19/svard-hit-tat-i-medeltida-grav-under-lilla-torg-i-halmstad>; Renström 2024; Hansen 2025

40) Lund, kloster, franciskaner

Tohåndssværd, 130 cm

Omkring 1500/begyndelsen af 1500-tallet; før konventets nedlæggelse i 1539

i 1908, “I likkista i Klostergatan”, tæt på kirkens midtlinje; udstillet på Kulturen Kulturhistoriska museet 18377; Blomqvist 1938, s. 134-138

41) Lund, kloster, franciskaner

Sværd, 92 cm (reduceret)

Omkring 1500; før konventets nedlæggelse i 1539

i 1912, “på läderbeslagen trækista” i Klostergatan, tæt på kirkens midtlinje

Kulturhistoriska museet 22487; Blomqvist 1938, s. 134-138

42) Lunds Domkirke

Sværd med Brahes våben samt initialerne “L” og “BR”, 113 cm

Antagelig 1500-tallet

Fra Lave Brahes kiste i 1812 nedrevet kapel ved domkirkens sydside; †1567, rigsråd og ridder, til Krageholm og Vittskövle; til Lunds Universitets Historiska Museum i 1841, hvor registreret i 1855

Lunds Universitets Historiska Museum 3202; *Lunds Weckoblad*, 5, 2. feb. 1842

43-44) Lunds Domkirke

††To sværd, kan ikke identificeres på museet

–

Fra domkirken til Lunds Universitets Historiska Museum i 1841, hvor registreret i 1855
Lunds Weckoblad, 5, 2. feb. 1842

45) Lunds Domkirke

Sværd, 124 cm

–

Fund i 1890 i domkirkens midtskib længst i sydvest, hvor grave for f.eks. Mauritz Sparre til Svaneholm, †1534, og Truid Ulfstand til Torup, †1545, samt søn
Lunds Universitets Historiska Museum 14683

46) Lunds Domkirke

Sværd, 112 cm

–

Fund i 1890 i domkirkens midtskib længst i sydvest, hvor grave for f.eks. Mauritz Sparre til Svaneholm, †1534, og Truid Ulfstand til Torup, †1545, samt søn
Lunds Universitets Historiska Museum 14684

47) Norra Vram Kirke i Skåne

Sværd med forgylde parerstænger samt krucifiks, 121 cm

Måske fra ridderslag i 1520

Fra Claus Billes grav i Norra Vram i 1818, da gravkapel blev nedbrudt; †1558, rigsråd og ridder, til Vrams Gunnarstorp; til Lunds Universitets Historiska Museum i 1841, hvor nu udstillet

Lunds Universitets Historiska Museum 3203; *Lunds Weckoblad*, 3, 15. jan. 1823

48) Ystad, kloster, franciskaner

†Tohåndssværd; forsvundet fra museet efter 1967

1400-tallets første halvdel

Grav undersøgt i 1966-67 midt i sideskibet

Gustafsson 1967, s. 61, 68-69; Ohlsson 2017, s. 67, 74-76

49) Ystad, kloster, franciskaner

†Tohåndssværd; forsvundet fra museet efter 1967

1400-tallets anden halvdel

Grav undersøgt i 1966-67 østligt i sideskibet, hvor tidligere kapeltilbygning; tilskrevet rigsråd og ridder Axel Pedersen (Brahe), †1487, men hypotetisk identifikation
Gustafsson 1967, s. 51, 68-69; 1989, s. 128; Ohlsson 2017, s. 74-76, 88

50-52) Vallby Kirke i Skåne, gravhvelving i koret delvist under alteret

Tohåndssværd, 140 cm, men kan ikke identificeres på Historiska museet i Stockholm; på Glimmingehus deponeret et sværd udvalgt, som muligvis tilhørte Jens Holgersen (Ulfstand)

1400-tallets første halvdel

Gravåbningen i 1870-71 af Jens Holgersen (Ulfstand)s i kiste, ved siden et sværd; †1523, admiral, rigsråd og ridder. Men ifølge en notering af præsten Elias Enoch Nykjörk dateret 1866 indkom tre sværd fra gravhvelvet til Historiska museet, dvs. måske også fra faderen, rigsråd og væbner Holger Henriksen (Ulfstand), †1485, og yderligere nogen Statens Historiska Museum 27706; Wallin 1945, s. 28-34; Rausing 1999, s. 112-113; Glimmingehus, *Jakten på Gravsvärdet del 1* (2020)

NORGE med Bohuslän

53) Bergen Domkirke, tidligere kloster, franciskaner

Tohåndssværd, 138 cm

1400-tallets første halvdel eller slutningen af 1400-tallet

Undersøgelse i 1880, "Under den gothiske Kirkes oprindelige søndre Murvæg, lige ved den fra Klosterrummet førende Dør til Koret, altsaa inde i Klosterrummet", "Ovenpaa Liget laa et Sverd"

Universitetsmuseet i Bergen 3557; Grieg 1933, s. 277-278 med fig. 254; Hoffmeyer 1954, II, s. 35, nr. 11; NoK, Bergen 2, 1983, s. 11, 96

54) Oslo Mariakirke

Tohåndssværd, 142 cm, hjalte mangler

Ca. 1400-1550

Undersøgelse i 1868; ved skelet under kirkegulvet, østligt i koret; kirken nedrevet i 1542; udstillet på Kulturhistorisk Museum i Oslo

Kulturhistorisk Museum C4548; Grieg 1933, s. 276-278 med fig. 253c; Hoffmeyer 1954, II, s. 38, nr. 26; Schia 1991, s. 28

55) Oslo Mariakirke

Tohåndssværd, 142 cm

Ca. 1400-1550

Undersøgelse i 1868; ved skelet under kirkegulvet, østligt i koret; kirken nedrevet i 1542; udstillet på Kulturhistorisk Museum i Oslo

Kulturhistorisk Museum C4549; Grieg 1933, s. 276-278 med fig. 253b; Schia 1991, s. 28

56) Oslo Mariakirke

Tohåndssværd, 145 cm

1300-tallets sidste del, 1400-50, ca. 1400-1550

Undersøgelse i 1868; ved skelet under kirkegulvet, østligt i koret; kirken nedrevet i 1542; udstillet på Kulturhistorisk Museum i Oslo

Kulturhistorisk Museum C4550; Grieg 1933, s. 276-278 med fig. 253a; Hoffmeyer 1954, II, s. 38, nr. 24; Schia 1991, s. 28

Bohuslän

57) Dragsmark i Bohuslän, kloster, præmonstratenser

Tohåndssværd, 129 cm

Slutningen af 1400-tallet

Fund fra udgravning i 1897, i koret direkte nord om højalteret; bygningerne forfaldt i 1500-tallet

Göteborgs Museum 28815: 133; Berg 1900, s. 328-329 med fig. 12-13; SvK 118, 1994, s. 21

58) Dragsmark i Bohuslän, kloster, præmonstratenser

Tohåndssværd, 129 cm (ifølge Berg 1900, s. 330, 140 cm)

Fund fra udgravning i 1897 i skibet midt for højalteret; bygningerne forfaldt i 1500-årene

1400-tallet/omkring 1500

Göteborgs Museum 28815: 132; Berg 1900, s. 330-331 med fig. 14-15; SvK 118, 1994, s. 21

59) Nödinge Kirke i Bohuslän

Sværd

1200-tallet

Undersøgelse i 1981, fund i koret tæt ved sydvæggen; måske ødelagt grav

Lorentzson 1983, s. 28; 1991, s. 117

SVERIGE uden Skåneland og Bohuslän

60) Femsjö Kirke i Småland

Sværd, 112 cm

Midten af 1500-tallet, måske først med begravelse i 1600-tallet

under gulvet i 1942

Lönnberg 1946, s. 62

61) Långhems Kirke i Västergötland

Sværd fra ca. 1550

–

–

Seitz 1945, s. 305, 307 med fig. 7

62) Uppsala Domkirke

Halvandenåndssværd, 114 cm

Ca. 1540

Fra Gustav Vasas kiste i gravhvæl under Vasakoret, †1560; udtaget i 1886 og 1945-46 og nu udstillet i Skattkammaren

Seitz 1945, s. 299-301 med fig. 1; Hoffmeyer 1954, II, s. 45-46, nr. 9; Olsson 1956, I, s. 26-27, 56, 146-147, 152, II, pl. 10b, 13c-15a-f; SvK 232, 2010, s. 48-51 med fig. 27, 443-444

63) Uppsala Domkirke

Kårde, 119 cm

–

Fra Johan III's kiste i gravhvæl under Vasakoret, †1592, begravet i 1594; udtaget i 1886 og nu udstillet i Skattkammaren

Seitz 1945, s. 310-311 med fig. 12; Olsson 1956, I, s. 119, 150, 154; II, pl. 10b-c, 40b-d; SvK 232, 2010, s. 52-53 med fig. 29, 448.

64) Västerås Domkirke

Tohåndssværd, 118 cm

Ca. 1485-95

Fundet i grav i 1958 for Svante Nilsson (Sture) sammen med seglstampe; †1512, rigsforstander, rigsråd, ridder

Mannestråle 1959; Seitz 1959; Bedoire 2019, s. 141-142

FINLAND

65) Nådendal (finsk: Naantali) klosterkirke, birgittiner

Tohåndssværd, 134 cm

Sent i 1400-tallet eller tidligt i 1500-tallet

–

Lilius m.fl. 1972, s. 81 med fig. 99

66) Vittis kyrka i Satakunta (finsk: Huittinen)

Sværd

1200-tallet

Fundet i 1959 bag bæk på pulpituret, men kommer antagelig fra en grav.

Moilanen 2015, s. 420; Hickkanen 2020, s. 347, 351

NOTER

1. Saxo 1911, 2, bog XIV, s. 230.
2. Saxo 1911, 2, bog XIV, s. 242-243 med illustration.
3. Grundtvig 1811, s. 30.
4. Jacobæus 1696, tab. XIII; Nørlund 1924, s. 81, fig. 12; Mordhorst 2009, s. 120-122, 261, 263.
5. DK V: 1, 1936, s. 79-80; Helms 1948.
6. Lund 1996.
7. DK V: 1, 1936, s. 80; Stiesdal 1970, s. 7-8; således fejlagtigt medtaget som et tidligt eksempel i Meier 2002, s. 88.
8. Vellev 1974; Vellev & Engberg 2014.
9. Bonde 2025; gravvåben og gravmæler med billeder af våben nævnes i en enkelt sætning på s. 291.
10. F.eks. Jensen & Nielsen 1997; Parker Pearson 1999; Pedersen 2014.
11. F.eks. Keeley 1996; Vandkilde 2006.
12. Andrén 2000.
13. Meier 2002, s. 37-163; f.eks. Thordeman 1954 om Erik Jevardssons gravkrone i Uppsala Domkirke.
14. Rydbeck 1926; Tesch & Edberg 2001.
15. Bjerregård 2017 om fund ved St. Albani Kirke i Odense.
16. Madsen 2001.
17. Andersson 1989, s. 141-156; Koch 2000.
18. F.eks. Burton 1884; Petersen 1919.
19. Hildebrand 1884-98, II, s. 355-359; Grieg 1933, s. 268-293; 1943, s. 90-110; Liestøl m.fl. 1972; Liebgott 1976, s. 29-38, 48-50.
20. Hoffmeyer 1954.
21. Seitz 1945.
22. Meier 2002, s. 82.
23. Duby 1981.
24. Et europæisk overblik opnås ved hjælp af Meier 2002 om gravskik, særligt s. 81-91 om sværd, og Bauch 1976, særligt s. 120-140 om gravmonumenter for riddere, samt Greenhill 1976, særligt I, s. 129-189, om militær udrustning; II, pl. 44-98.
25. Bauch 1976, s. 308, note 67, om fornyelsen; Meier 2002, s. 82, 81-91.
26. Bauch 1976, s. 141; Meier 2002, s. 84-88 med Abb. 40.
27. Meier 2002, s. 81-91.
28. Bauch 1976, s. 132-133 med fig. 212.
29. Bauch 1976, s. 107-108 med fig. 165; Meier 2002, s. 34, 279-280, 304-305 med Abb. 157.
30. Bauch 1976, s. 85, 87 med fig. 125; Meier 2002, s. 88, 365.
31. Bauch 1976, s. 126-128 med fig. 200.
32. Meier 2002, s. 271-273 med Abb. 139-141.
33. Tanner 1953, s. 35-36; jf. Meier 2002, s. 274-275.
34. Mannerstråle 1959; Seitz 1959.
35. Rausing 1999, s. 112-113; Glimmingehus 2020.
36. Lund 1901, XIV, s. 186 med note 324.
37. Kornerup 1873, s. 264.
38. Nymark 1980.
39. Nymark 1980, s. 126, citat 128; i artiklen henvises ikke til (Troels-)Lund 1901 eller senere udgaver.
40. Kieffer-Olsen 1993, s. 176; dog uden henvisning til Olaus Magnus 1555.
41. Larsen 2018, s. 206-208.
42. Ottosen & Vellev 2014, s. 451-452.
43. F.eks. Madsen 1999, s. 348.
44. Lenk 1946.
45. Seitz 1945, s. 299-305 med fig. 1, 4-5.
46. DK III: 4, 1951, s. 1862-63/596-97 med fig. 493; Bruhn 1949, s. 13-16; Kruse 2014c, s. 347-348 med fig. 3.
47. Bruhn 1949.
48. DK XVI: 2, 1972, s. 934-936.
49. Lönnberg 1946 for Jönköpings län i Småland; Ekberg 2001 med eksempler fra Uppland, Södermanland og Västmanland.
50. Christensen 2023.
51. Moilanen m.fl. 2022.
52. Jf. Hoffmeyer 1954, I., s. 90-91.
53. Seitz 1945, s. 20.
54. Andrén 2000.
55. Heide 2003, s. 65; Rosborn 2016, s. 268-269.
56. Forskningsoversigt med yderligere henvisninger i Jonsson 2009.
57. Møllerup 1999, s. 156, 162.
58. Bartholdy 1993; Bonde 2025, s. 135-138.
59. F.eks. Scheffer & Grieg 1956.
60. *Norges Kongesagaer* 3, Sverres saga, kap. 182, s. 264-266.
61. *Norges Kongesagaer* 3, Sagaen om baglere og birkebeiner, kap. 47, s. 344.
62. SDHK: 4355; SBL 24, 1982-84, s. 487-489.
63. DN XVI, nr. 42.

64. Scheffer & Grieg 1956; Bengtsson 1999, s. 166; Bengtsson Melin & Olsson 2019.
65. Bruhn 1949, s. 27-31 med fig. 15; DK III: 4, 1951, s. 717/1983-718/1984 med fig. 595.
66. Olaus Magnus 1555, Liber XVI, cap. XXXVII, s. 555; cap. XLVII, s. 566; 1976, bok 16, kap. 37, s. 206-207; kap. 47, s. 218-2219; også Lund 1901, XIV, s. 185-186, 324-326.
67. Olsson 1956, II, pl. 61c, 65, 68a; Lagerholm 1965; Vellev 1995.
68. Rasmussen 1851, s. 88-89, 96-97; DK XVI: 9, 1996-2002, s. 4502.
69. Hansen 2025, s. 5.
70. F.eks. Corswant-Naumburg 1999.
71. Gillgren 2013.
72. Vellev 1995.
73. Jf. Hoffmeyer 1954, II, pl. XLV-LXII.
74. F.eks. Løffler 1889; Gardell 1945-46; Jensen 1951-53; Lindahl 1969.
75. Bengtsson 1999, især s. 138-166.
76. Ekroll 2001, s. 17, 42, nr. 28; 2014, s. 171, fig. 5.
77. Gardell 1946, I, s. 234-235; II, s. 281.
78. DK V: 1, 1936, s. 168-170 med fig. 54; Kjær 2014.
79. Wallin 1945, s. 30 med fig. 10; Jensen 1951, I, pl. IX; Hoffmeyer 1954, II, pl. L.
80. DK VI: 1, 1933-35, s. 591, fig. 8.
81. Jf. Grieg 1933, s. 269; Hoffman 1954, I, s. 65; Ekroll 2001, s. 17, 42, nr. 28; 2006, s. 182; 2014, s. 171, fig. 5.
82. Hoffmeyer 1954, I, s. 136.
83. DK XIX: 1, 1979, s. 634-637 med fig. 469; Nielsen 1985, s. 125 med fig. 111; Kjær 2014, s. 433-435 med fig. 8.
84. Jf. Andrén 1985, s. 106-107; Hansen 2020; også Reisnert 2008, s. 630-632 om rådmanden Conrad Grevesmohle i Malmø, †1391.
85. Gardell 1945-46, I, s. 410-411, nr. 503; II, s. 270; Carlsson 1959; Mannerstråle 1959, s. 3-4; Bedoire 2019, s. 139-141.
86. SvK 159, 1974, s. 15-29.
87. Ekberg 2001, s. 84; jf. Svedelius 1950, s. 197-198.
88. Bengtsson 1999; Hansson 2006.
89. DK III: 4, 1951, s. 124.
90. *Kong Frederik VIII's Død og Bisættelse*. Besøgt 10. november 2025: www.dfi.dk/viden-om-film/filmdatabasen/film/kong-frederik-viiiis-dod-og-bisaettelse
91. Tak til Martin Hansson (Lunds Universitet), Bodil Petersson (Linnéuniversitetet) og Asger Wienberg (Lunds Universitet) for konstruktive synspunkter efter læsning af manuskriptet. Videre tak for information og/eller illustrationer til Anders Have Espersen (Museum Mors), Birgitte Bøggild Johannsen (Nationalmuseet i København), Øystein Ekroll (Nidarosdomens restaureringsarbejder i Trondheim), Anders Gutehall (Visuell Arkeologi), Kenth Hansen (Lunds Universitet), Martin Hansson, Dorothy Jones og Erik Fjordside (Livinghistory.dk, Næstved), Andreas Manhag (Lunds Universitets Historiska Museum), Petter Molaug (tidligere

NIKU, Norsk institutt for kulturminneforskning, i Oslo), Marianne Vedeler (Kulturhistorisk Museum i Oslo), Lene Møllerup (Øm Kloster Museum), Else Rasmussen (Nationalmuseet i København), Jussi-Pekka Taavitsainen (tidligere Helsingfors Universitet) samt Anna Törnberg (Lunds Universitet). Også tak for spørgsmål og synspunkter ved forskerseminaret i historisk arkæologi ved Lunds Universitet.

LITTERATUR

- Andersson, L. 1989: *Pilgrimsmärken och vallfart. Medeltida pilgrimskultur i Skandinavien*. Lund Studies in Medieval Archaeology 7. Stockholm.
- Andrén, A. 1985: *Den urbana scenen. Städer och samhälle i det medeltida Danmark*. Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8° Nr. 13. Bonn/Malmö.
- Andrén, A. 2000: Ad sanctos – de dödas plats under medeltiden. *Hikuin*, 27, s. 7-26.
- Bartholdy, N.G. 1993: Broderskab – selskab – ridderorden. Ordenernes ældste historie. I: M. Bencard & T. Kaarsted (red.): *Fra korsridder til ridderkors. Elefantordenens og Dannebrogordenens historie*. Odense, s. 9-55.
- Bauch, K. 1976: *Das Mittelalterliche Grabbild, Figürliche Grabmäler des 11. bis 15. Jahrhunderts in Europa*. Berlin/New York.
- Bedoire, F. 2019: *Katedralen i Västerås. Andligt och världsigt under åtta sekel*. Stockholm.
- Bengtsson, H. 1999: *Den höviska kulturen i Norden. En konsthistorisk undersökning*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Stockholm.
- Bengtsson Melin, P. & Olsson, A. 2019: Materiella minnen för evig ära. Ett senmedeltida begravningsgarnityr i Sigtuna. *Sigtuna Dei, Årsskrift för Sigtunaforskning och historisk arkeologi* 2019, s. 6-17.
- Berg, W. 1900: Dragsmark Kloster II. Undersökningen. *Bidrag till kännedomen om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia*, 6, s. 275-432.
- Bjerregaard, M.M. 2017: Nadversættet fra bispegraven i Odense Skt. Albani Kirke. I: M.M. Bjerregaard & M. Runge (red.): *At være i centrum. Magt og minde – højstatusbegravelser i udvalgte centre 900-1450. Rapport fra tværfagligt seminar afholdt i Odense, 10. februar 2016*. Kulturhistoriske studier i centralitet 1. Odense, s. 5-20.
- Blomqvist, R. 1938: Medeltida svärd, dolkar och slidor funna i Lund. *Kulturen. En årsbok* 1937, s. 134-169.
- Bonde, H. 2025: *Den danske riddertid*. Aarhus.
- Bruhn, A. 1949: Sværd og Kaarder i Roskilde Domkirke. *Vaabenhistoriske Aarbøger* 1949, s. 5-38.
- Brunius, C.G. 1850: *Skånes konsthistoria för medeltiden*. Lund.
- Burton, R.F. 1884: *The book of the sword*. London.
- Carlsson, G. 1959: Junker Mauritius Sture. Ett medeltidsgenealogiskt problem. *Personhistorisk tidskrift*, årg. 57, 1959: 1-2, s. 39-43.
- Christensen, E. 2023: Korsfareres gravplads funnen i Finland. *Världens Historia* 2023.
- Corswant-Naumburg, I. von 1999: *Huvudbaner och anvapen under stormaktstiden*. Visby.
- DBL: *Dansk Biografisk Leksikon* 1-16. 3. udgave. S. Cedergrén Bech (red.). København, 1979-84.
- DK: *Danmarks Kirker*, I-. København: Nationalmuseet, 1933-.

- DN: *Diplomatarium Norvegicum*, I-XXII. Christiania/Oslo: C.C.A. Lange m.fl.
- Duby, G. 1981: *The three orders. Feudal society imagined*. Chicago.
- Ekberg, T. 2001: *Värjan som åminnelsevapen i kyrkan. Studier mot bakgrunden av ett uråldrigt gravskick belysta med ett urval värjor i Mälardalskapen*. Svenska vapenhistoriska sällskapets skrifter, Nya serien, XVII. Stockholm.
- Ekroll, Ø. 2001: *Her hvilir ... Nidarosdomens gravsteinsutstilling*. Trondheim.
- Ekroll, Ø. 2006: *Ei anna historie – norsk mellomalder i arkeologisk lys*. Trondheim.
- Ekroll, Ø. 2014: Døden i norsk mellomalder. *Fortidsminnesforeningens årbok* 2014, s. 165-178.
- Gardell, S. 1945-46: *Gravmonument från Sveriges medeltid*, I-II. Stockholm.
- Gillgren, P. 2013: Riddarens vapen och rustning: Carl Gustaf Wrangels begravningsvapen i Skoklosters kyrka. I: A.C. Bonnier & I. Sjöström (red.): *Kyrkornas hemligheter*. Stockholm, s. 166-167.
- Glimmingehus 2020: *Jakten på Gravsvärdet del 1*. Besøgt 1. november 2025: www.youtube.com/watch?v=PMT5TL08YUw
- Greenhill, F.A. 1976: *Incised effigial slabs. A study of engraved stone memorial in Latin Christendom, c. 1100 to c. 1700*, I-II. London.
- Grieg, S. 1933: *Middelalderske Byfund fra Bergen og Oslo*. Oslo.
- Grieg, S. 1943: Hugg- og stötvapen fra middelalderen. I: B. Thordeman (red.): *Vaapen*. Nordisk Kultur 12b. København/Oslo/Stockholm, s. 90-133.
- Grundtvig, N.F.S. 1811: *Nytaarsnat eller Blik paa Kristendom og Historie*. Kjøbenhavn.
- Gullev, C. 1868-69: Antikvariske Meddelelser fra Viborg. *Samlinger til jydsk Historie og Topografi* II, s. 97-107.
- Gustafsson, E. 1967: Gråbrödernas hus. *Sydsvenska Dagbladets* årsbok 1968, tema Ystad – den räddade miljön, s. 38-71.
- Gustafsson, E. 1989: Gråbråbrödraklostret i Ystad. En byggnadshistorisk översikt. I: E. Cinthio (red.): *Skånska kloster*. Skånes Hembygdsförbunds årsbok 1987/88. Lund, s. 123-135.
- Hansen, K. 2020: *Medeltida stadsaristokrati. Värdsligt frälse i de skånska landskapens städer*. Lund Studies in Historical Archaeology 21. Lund.
- Hansen, K. 2025: Riddaren med svärdet. Ett unikt gravfynd på Lilla torg i Halmstad. *Ale. Historisk tidskrift för Skåne, Halland & Blekinge*, 2025: 3, s. 1-8.
- Hansson, M. 2006: *Aristocratic landscape. The spatial ideology of medieval aristocracy*. Lund Studies in Historical Archaeology 2. Stockholm.
- Heide, P.B. 2003: Begravelserne i kapellet ved Spidlegård. *Hikuin*, 30, s. 63-68.
- Helms, P. 1948: Aabningen af Absalons Grav. *Aarvog for Historisk Samfund for Sorø Amt* XXXVI, s. 66-72.
- Hildebrand, H. 1879-1903: *Sveriges medeltid. Kulturhistorisk skildring*, I-III. Stockholm.
- Hoffmeyer, A.B. 1954: *Middelalderens tveæggede sværd*, I-II. København.
- Jacobæus, O. (H.) 1696: *Museum Regium seu Catalogus Rerum tam naturalium, quam artificialium, quæ in Basilica Biblioheca ... Hauinæ*.
- Jensen, C.A. 1951-53: *Danske adelige Gravsten fra Sengotikken og Renaissancens Tid. Studier over Værksteder og Kunstnere*, I-II. København.
- Jensen, C.K. & Nielsen, K.H. (red.) 1997: *Burial & society. The chronological and social analysis of archaeological burial data*. Aarhus.
- Johannsen, B.B. 2014: Valdemar 4. Atterdag og Helvig. I: K. Kryger (red.): *Danske Kongegrave* II. København, s. 52-83.
- Jonsson, K. 2009: *Practices for the living and the dead. Medieval and post-reformation burials in Scandinavia*. Stockholm Studies in Archaeology 50. Stockholm.
- Keeley, L.H. 1996: *War before civilization*. New York/Oxford.
- Kjær, U. 2014: Erik 6. Menved og Ingeborg. I: K. Kryger (red.): *Danske Kongegrave* II. København, s. 422-447.
- Koch, H.D. 2000: Rosenkranse i grave. Gravskikkens baggrund, datering og perspektiver. *Hikuin*, 27, s. 107-136.
- Kong Frederik VIII's Død og Bisættelse, 1912. Besøgt 10. november 2025: www.dfi.dk/viden-om-film/filmdatabasen/film/kong-frederik-viiiis-dod-og-bisaettelse
- Kornerup, J. 1873: Om Middelalderens Begravelsesmaade i Danmark. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1873, s. 251-276.
- Krongaard Kristensen, H. 2020: Øm Kloster. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter 111. Højbjerg.
- Kruse, A. 2014a: Helligtrekongers Kapel, Roskilde Domkirke. I: K. Kryger (red.): *Danske Kongegrave* II. København, s. 149-157.
- Kruse, A. 2014b: Christian I. og Dorothea. I: K. Kryger (red.): *Danske Kongegrave* II. København, s. 164-171.
- Kruse, A. 2014c: Christian 4., Anna Catherine og fru Kirsten. I: K. Kryger (red.): *Danske Kongegrave* II. København, s. 344-363.
- Kulturmiljö Halland, Arkeologisk och bebyggelseantikvarisk blogg. Besøgt 10. november 2025: <https://kulturmiljohallandblogg.com/2023/12/19/svard-hittat-i-medeltida-grav-under-lilla-torg-i-halmstad/>
- Lagerholm, N. 1965: *Den svenska stormaktstidens högadliga begravningskick 1650-1700*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar, Antikvariska serien 16. Stockholm.
- Larsen, M. 2018: *Danmarks middelalderlige tiggerklostre. Franciskanernes og dominikanernes bygningskultur*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter 107. Højbjerg.
- Lenk, T. 1946: Om slagsværdet som maktsymbol. *Svenska vapenhistoriska sällskapets årsskrift* 1944-1946, s. 41-54.
- Liebgott, N.-K. 1976: *Middelalderens våben*. København.
- Liestøl, A., Horn Nordhagen, S., Olsen, R.A., Cederlöf, O., Kivikoski, E. & Thålin, L. 1972: Sverd. *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingetid til reformationstid* 17. Malmö, sp. 511-541.
- Lilius, H., Nikula, S. & Riska, T. 1972: *Naantalin rovastikunta*. Suomen kirkot, Finlands kyrkor, Turun arkkihiippakunta VI. Helsinki.
- Lindahl, G. 1969: *Grav och rum. Svenskt gravskick från medeltiden till 1800-talets slut*. Kungl. Vitterhet Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar, Antikvariska serien 21. Stockholm.
- Lorentzson, M. 1983: Utgrävningarna 1981 i Nödinge kyrka. *Nödinge kyrka, fynd, forskning och bygd*. Nödinge, s. 13-34.

- Lorentzson, M. 1991: Märkliga fynd från Grävningar i Nödinge kyrka. *Västgöta-Dal. En årsbok från Älvsborg länsmuseum Vänersborg* 1989/90, tema Skärvor och fragment, kring medeltid i Älvsborgs län, s. 110-120.
- Lund, N. 1996. Absalon som kriger og politiker. I: F. Birkebæk, T. Christensen & I. Skovgaard-Petersen (red.): *Absalon – fædrelandets fader*. Roskilde, s. 73-90.
- Lund, T. 1879-1901: *Danmarks og Norges Historie i Slutningen af det 16de Aarhundrede, I-XIV*. Kjøbenhavn. (Senere udgaver: *Dagligt Liv i Norden i det sekstende Aarhundrede*; fra 1903 blev efternavnet Troels-Lund).
- Lunds Weckoblad*, 3, 15. jan. 1823; 5, 2. feb. 1842.
- Løffler, J.B. 1889: *Danske Gravstene fra Middelalderen*. Kjøbenhavn.
- Lönnberg, E. 1946: Kyrkvärjor i Jönköpings län. *Svenska vapenhistoriska sällskapets årsskrift* 1944-1946, s. 59-97.
- Madsen, P.K. 1999: Sygdom og død. I: E. Roesdahl (red.): *Dagligliv i Danmarks middelalder – en arkæologisk kulturhistorie*. København, s. 324-351.
- Madsen, P.K. 2001: Gravens vellugt. Danske gravpotter fra middelalderen. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1999, s. 67-170.
- Mannerstråle, C.-F. 1959: Sankt Eriks kor och Sturegraven i Västerås domkyrka. *Fornvännen*, 1959, s. 1-10.
- Meier, T. 2002: *Die Archäologie des mittelalterlichen Königsgrabes im christlichen Europa*. Mittelalter-Forschungen 8. Stuttgart.
- Moilanen, M. 2015: *Marks of fire, value and faith. Swords with ferrous inlays in Finland during the Late Iron Age (ca. 700-1200 AD)*. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae XXI. Turku.
- Moilanen, U., Kirkinen, T., Sari, N.-J., Rohrlach, A.B., Krause, J., Onkamo, P. & Salmela, E. 2022: A woman with a sword? Weapon grave at Suontaka Vesitorninmäki, Finland. *European Journal of Archaeology*, 25: 1, s. 42-60.
- Møllerup, L. 1999: *Begravelserne ved Øm Kloster. En analyse af gravenes udsagn – datering, udformning og personsammensætning*. Afdelingen for Middelalderarkæologi og middelalder-arkæologisk Nyhedsbrev. Højbjerg.
- Møllerup, L. 2003: Begravelser ved Øm Kloster. I: B. Gregersen & C. Selch Jensen (red.): *Øm Kloster. Kapitler af et middelalderligt cistercienserabbedis historie*. Emborg, s. 145-164.
- Mordhorst, C. 2009: *Genstandsførelser. Fra Museum Wormianum til de moderne museer*. Tidlig Moderne. København.
- Nielsen, I. 1985: *Middelalderbyen Ribe*. Projekt Middelalderbyen 1. Viby J.
- Norges Kirker, Bergen* 2. Norske Minnesmerker. Oslo, 1983.
- Norges Kongesagaer 1-4, Jubileumsutgaven 1979*, 1-4. F. Hødnebo & H. Magerøy (red.). Oslo, 1979.
- Nymark, L. 1980: Et nyfundet gravsværd fra Øm kloster med et katalog over middelalderlige gravsværd fra det nuværende Danmark. *Hikuin*, 6, s. 121-134.
- Nørlund, P. 1924: Klostret og dets Gods. *Sorø, Klostret, Skolen. Akademiet gennem Tiderne*, I. København: Soransk Samfund, s. 53-131.
- Ohlsson, T. 2017: Gravstenspussel. I: T. & A. Ohlsson (red.): *Grabrothæ kloster. Klostret i Ystad 750 år*. Ystadiana 2017. Ystad, s. 66-91.
- Olaus Magnus 1555: *Historia de Gentibus Septentrionalibus*, I-XII. Romae. (Svensk: *Historia om de nordiska folken*, 1-4. Stockholm, 1976).
- Olsson, M. (red.) 1956: *Vasagraven i Uppsala domkyrka. Historiska, Konst- och kulturhistoriska samt Medicinska och Antropologiska undersökningar*, I-II. Stockholm.
- Ottosen, K. & Vellev, J. 2024: *Middelalderlige kirkelige indvielsesritualer. Liturgiske tekster – genstande og bygninger*. Højbjerg.
- Parker Pearson, M. 1999: *The archaeology of death and burial*. Stroud.
- Pedersen, A. 2014: *Dead warriors in living memory. A study of weapon and equestrian burials in Viking Age Denmark, AD 800-1000*, 1-2. Publications from the National Museum, Studies in Archaeology & History 20.1, 1-2 Jelling Series. Odense.
- Petersen, H. 1897: *Minder om Herluf Trolle og Birgitte Gjøe*. København.
- Petersen, J. 1919: *De norske vikingesvend. En typologisk-kronologisk studie over vikingetidens vaaben*. Videnskapselskabet Skifter, II, Hist.-Filos. Klasse 1919, No. 1. Kristiania.
- Rasmussen, M.N.C. Kall 1851: Hr. Peder Skrams Levnet, fortalt af hans Datter. *Danske Magazin* III: 3, s. 81-100.
- Rausing, G. 1999: Bevåpningen. I: S.Å. Nilsson (red.): *Glimmingehus 500 år. Tretton tekster*. Skånsk senmedeltid och renässans 17. Lund, s. 108-113.
- Reisnert, A. 2008: Luxury in Malmö in the medieval period. I: M. Gläser & C. Kimminus-Schneider (red.): *Lübecker Kolloquium zur Stadsarchäologie im Hanseraum VI: Luxus und Lifestyle*. Lübeck, s. 627-640.
- Renström, S. 2024: Svärdet som hittades på Lilla torg – en medeltida gravgåva. *Gamla Halmstad Årsbok* 2024, årg. 101, s. 7-14.
- Rosborn, S. 2016: *Det medeltida Malmö. Detektivarbeten under mer än ett sekel i en gammal stads historia*. Malmö.
- Rydbeck, O. (under medverkan C.M. Fürst & A. Branting) 1926: Ärkebiskop Andreas Sunessons grav i Lunds domkyrka. En undersökning. Lund.
- Saxo Grammaticus 1911: *Danmarks Krønike*. Oversættelse: F. Winkel Horn, illustrationer: L. Moe. København.
- SBL: *Svenskt biografiskt lexikon*, 1-. B. Boëthius m.fl. (red.). Stockholm 1918-.
- Scheffer, C.G.U. & Grieg, S. 1956: Begravningsvapen. *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingetid til reformationstid* 1, Malmö, sp. 417-419.
- Schia, E. 1991: *Oslo innerst i Viken. Liv og virke i middelalderbyen*. Oslo.
- SDHK, Svenskt Diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbrev. Besøgt 10. november 2025: <https://sok.riksarkivet.se/SDHK>
- Seitz, J. 1945: Svärdet bliver värja. En utveckling belyst med svenskt material. *Fornvännen*, 1945, s. 297-313.
- Seitz, H. 1959: Ett sengotiskt svärd i Västerås domkyrka. *Fornvännen*, 1959, s. 11-24.
- Skov, E. 1959: Næstved Gråbrødre kloster. *Fra Nationalmuseets Arbejdsmark* 1959, s. 57-68.
- Stiesdal, H. 1970: Han ligger nedenfor sin broders grav. *Skalk*, 1970: 6, s. 3-8.
- Svedelus, J. 1950: *Den goda viljans stad. En Strängnäs krönika*. Stockholm.
- SvK: *Sveriges kyrkor, konsthistoriskt inventarium*, 1-. Stockholm, 1912-.
- Søvsø, M. 2020: Ribes kloster. *Hikuin*, 41, s. 29-46.
- Tanner, J.D. 1953: Tombs of royal babies in Westminster Abbey. *Journal of the British Archaeological Association*, vol. 16, 1953, s. 25-40.
- Tesch, S. & Edberg, R. (red.) 2001: *Biskopen i museets trädgård. En arkeologisk gåta*. Sigtuna museers skriftserie 9. Sigtuna.

- Thordeman, B. 1954: Erik den heliges kungakrona. I: B. Thordeman (red.): *Erik den Helige, Historia, kult, relikier*. Stockholm, s. 269-288.
- Vandkilde, H. 2006: Archaeology and war. Presentations of warriors and peasants in archaeological interpretations. I: T. Otto, H. Trane & H. Vandkilde (red.): *Warfare and society. Archaeological and social antropological perspectives*. Aarhus, s. 57-73.
- Vellev, J. 1974: Erik Glippings grav i Viborg Domkirke. *MIV, Museerne i Viborg Amt 4*, s. 56-69.
- Vellev, J. 1995: Kirkens harnisk. *Skalk*, 1995: 5, s. 18-19.
- Vellev, J. & Engberg, N. 2014: Erik 5. Klipping og Agnes. I: K. Kryger (red.): *Danske Kongegrave*, I. København, s. 400-421.
- Wallin, C. 1945: *Jens Holgersen Ulfstand och Glimmingehus. Lensman – Sjökrigare – Borgbyggare*. Ullstorp.
- Werlauff, E.C. 1849: *De hellige tre Kongers Kapel, stiftet af Kong Christian den Første og Dronning Dorothea i Roskilde-Domkirke. En historisk-antikvarisk Beskrivelse*. Kjøbenhavn.
- Wille-Jørgensen, D. 2014: *Kongens borg. 123 års arkæologi på Vordingborg*. Vordingborg.

SUMMARY

Weapon burials in Scandinavia from the Middle Ages and the Early Modern period

The article is about an investigation into burials containing weapons, mainly swords and rapiers/smallswords, in Scandinavia during the Middle Ages and Early Modern period. Its point of departure is the burial of Archbishop Absalon, †1201, interred in the monastery at Sorø on Zealand. He has been wrongly presented (fig. 1) and identified with a sword. The earliest known medieval burial containing a sword in Scandinavia is that of the Danish king Erik Klipping, †1286. A sword was found in his grave in the Viborg cathedral, but only parts of the cross-guard and the chape are preserved (fig. 2).

Burials and grave goods are important archaeological sources, and the presence of weapons in graves has been interpreted as evidence of a warrior society. Christian burials contain very few or no grave goods, but a small number do contain swords, normally identified as the burials of knights.

The main literature is presented along with the main lines of the development from medieval swords (one-handed, two-handed and two-and-a half-handed) to Early Modern rapiers, with a transformation occurring during the 16th century.

From a European perspective, a tradition can be documented from 12th-century imperial burials containing swords, with the burial of the German emperor Lothar III, †1137, being the first example, spreading to burials of kings, princes and finally nobility in subsequent centuries of the Middle Ages. Late in the 12th century, the first burial monuments with swords also appear, Henry the Lion, †1195, being the first. The sword functioned here as a symbol of the social class 'Bellatores', Christian warriors with a duty to defend

society. There is an example from London, however, where mention is made of a baby princess, †1472, having the sword and shield of her father the king placed at her burial monument, so the custom was seemingly not only reserved for men.

Finds of especially long medieval swords have received much attention. Some of them are exhibited in churches (fig. 3). Others receive attention in the media, for example when four swords were found during an excavation of a Franciscan friary in Næstved in 1957 (fig. 4), when the so-called 'Sture sword' was found in Västerås cathedral in 1958, or at another excavation of a Franciscan friary in Halmstad in 2023. Following the accidental discovery of a sword in a burial at Øm monastery in 1977, medieval archaeologist Lis Nymark published the find together with other records of medieval sword burials in Denmark; a total of 23 examples. Swords in burials such as these, as well as later smallswords in graves, are interpreted as expressions of an aristocratic burial custom. They are symbols of an elite who see themselves as heirs of Crusaders, as Christian knights. Over time, smallswords associated with burials became insignia for noble military officers.

The main elements from the catalogue are presented together with a distribution map (fig. 5). Forty-one of the burials containing swords or smallswords are from cathedrals, 14 are from monasteries, 18 from friaries, three from royal chapels, 16 from parish churches, three from parish churches that until the Reformation were monasteries and one from a St. George's hospital. Forty-seven of the burials were inside the church building, five outside and in nine cases the precise

location is unknown. Most of the swords were found with the skeleton (fig. 6), normally male, but not necessarily in all cases. Most of the burials are normally dated to 1450-1500 or Late Middle Ages in general. Considering their relatively small number, together with their spatial and functional context, it is reasonable to conclude that they rightly represent an aristocratic elite, although five burials outside church buildings, especially the one in a St. George's cemetery, point towards a broader social interpretation. Nevertheless, the large number of swords found associated with burials in Denmark must be interpreted as evidence that an aristocratic culture with the knight as an ideal was more common here than in the other Scandinavian countries.

In a third of the cases, ie 23 of the 66 burials, the name of the individual interred is known, although only 18 of these are identified with reasonable certainty. Most of these 23 burials are from the 16th century, with the few exceptions belonging to kings, members of the Council of the Realm and/or knights (figs. 7-9). One example is the sword burial of King Christian I, †1481, in the Roskilde cathedral, where he had added a burial chapel, which also functioned as a meeting place for a newly established knightly order.

Scattered chronicles, testimonies and material remains from Scandinavia, the oldest being from the 13th century, are in accordance with what Swedish archbishop Olaus Magnus wrote in 1555. That is, noblemen had large burial processions in which the sword played a leading symbolic role, together with other equipment that was taken into the church (fig. 10). However, only the narrative of the daughter of admiral, member of the Council of the Realm and knight Peder Skram, †1581, testifies to the sword with which he had been knighted having been laid

on his coffin for his funeral in his parish church of Østbirk.

Burial monuments exist in Scandinavia from the 13th-16th centuries, on which kings, princes and noblemen are depicted as warriors or knights in armour, with their sword and/or shield, coinciding with precisely the same period as the occurrence of swords in burials. The oldest example is a grave slab in Trondheim, Norway, possibly from the late 13th century (fig. 11). There are many grave slabs from the 15th and 16th centuries on which the nobleman (and often his wife) is shown standing with a long sword, for example admiral, member of the Council of the Realm and knight Jens Holgersen (Ulfstand), in Vallby church, close to his castle Glimmingehus in Scania (fig. 12).

Burials containing swords and smallswords are interpreted as symbols of the social class of 'Bellatores', who identified themselves as knights. The custom began in an imperial context, before spreading to princes and noblemen, and ended as a sign for noble military officers. A few cases, for example, a princess, a young noble boy, a bourgeois mayor and burials outside churches, bear witness to noble ambitions when the Christian knight was no longer a reality, but a living ideal and identity at the same time as the sword had diminished in military importance.

Appended to this article is a catalogue of the 66 burials with swords or rapiers/ smallswords in Scandinavia from the Middle Ages and the Early Modern period until 1600. The catalogue presents 38 burials from present-day Denmark, four from Norway, 22 from Sweden and two from Finland. With pre-16th-century borders, the numbers are 52 from Denmark (including Scania), seven from Norway (with Bohuslän) and seven from Sweden (with Finland).

Jes Wienberg

Historisk arkæologi

Institutionen för arkeologi och antikens historia

Lunds Universitet